

TC.
HALIÇ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
MİMARLIK BÖLÜMÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**AMASYA MERZİFON TARİHİ TAŞHAN BİNASININ RESTORE EDİLEREK
KÜTÜPHANE OLARAK İŞLEV KAZANDIRILMASI**

Mimar Mehmet PAÇACIOĞLU

Danışman : Prof.Dr. Vefa ÇETİN

ÖNSÖZ

Değerli danışmanım Prof. Dr. Vefa ÇETİN' e; tez öncesinde ve tez aşamasında desteğini ve bilgisini benden eksik etmediği, çalışmalarımda bana en doğru yolu gösterdiği ve sabrını benden eksik etmediği için çok teşekkür ederim. Çalışmalarımın her aşamasında takip ve destek veren Prof. Dr. Vefa ÇETİN hocam ile çalışmaktan onur duyarım.

Çalışmalarımda bana destek veren Merzifon Kaymakamı M. Fatih Geyim'e , Belediye Başkanımız M. Kadri Aydınli'ya ve başkanlığını yaptığım Genç İş Adamları Derneği'nin kıymetli yönetim kurulu ve üyelerine teşekkür ederim.

Son olarak eğitim hayatım boyunca bana destek olan ve verdiğim her kararın arkasında durarak beni bu günlere getiren sevgili anne ve babama sonsuz teşekkür ederim.

Amasya, 2013

Mehmet PAÇACIOĞLU

İÇİNDEKİLER

Sayfa Numarası

ÖNSÖZ	
ŞEKİL LİSTESİ	I
RESİM LİSTESİ	II
KISALTMALAR	II
ÖZET	III
ABSTRACT	IV
GİRİŞ	1

Bölüm I

1. Han Yapıları	2
1.1. Ticaret Amaçlı Han Yapıları	2
1.2. Ara Dönem Han Yapıları	3
1.3. Büro Amaçlı Han Yapıları	3
1.3.a. Avlulu Büro Hanlar	4
1.3.b. Avlusuz Büro Hanlar	4
2. Han Yapılarının Ticari Gelişimi	4
3. Hanların Yapı ve Mimarisi	5
3.1. Konstrüksiyon Sistemi	5
3.2. Örtü Sistemi	5
3.3. Han İnşaatında Kullanılan Malzemeler	6
4. Han Yapılarının Mimari Özellikleri	6
4.1. Plan ve Mekan Anlayışı	6
4.2. Cepheler	7
4.3. Avlu ve Revaklar	9
4.4. Odalar	9
4.5. Süslemeler	10
5. Ahırlı Han Tipleri	10

Bölüm II

6. Merzifon Tarihi	11
7. Taşhan	21
8. Taşhan Mimari Özellikleri	30
8.1 Sirkülasyonlar	33
8.2 Çatı Sistemleri	33
8.3 İç Mekan Tasarımı ve Aydınlatma	33
9. Taşhan'a ait detaylar	35

Bölüm III

10. Tarihi Binaya Yeni İşlev Verilmesi	42
11. Kütüphaneler	43
12. Kütüphane Tasarımı	44
13. Dünya Kütüphane Örnekleri	47
14. Taşhan Kütüphane Önerisi	52
15. Sonuç	55
16. Kaynaklar	56
17. Ekler	57

ŞEKİL LİSTESİ

	Sayfa No.
○ Şekil 1. Amasya haritası	11
○ Şekil 2. Vaziyet planı	21
○ Şekil 3. Bodrum kat planı	30
○ Şekil 4. Zemin kat planı	31
○ Şekil 5. Birinci kat planı	32
○ Şekil 6. Kemer detayı	35
○ Şekil 7. Dış dükkan detayı	36
○ Şekil 8. Kapı detayı	37
○ Şekil 9. Sistem detayı	38
○ Şekil 10. Pencere detayı	39
○ Şekil 11. Oda detayı	40
○ Şekil 12. Konsol sistemler	41
○ Şekil 13. Restorasyon bodrum kat planı	47
○ Şekil 14. Restorasyon zemin kat planı	48
○ Şekil 15. Restorasyon birinci kat planı	49

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
BM	: Birleşmiş Milletler
BYKP	: Beş Yıllık Kalkınma Planı
DB	: Dünya Bankası
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
ISO	: Uluslararası Standart Organizasyonu
STK	: Sivil Toplum Kuruluşları
YY	: Yüzyıl
VGM	: Vakıflar Bölge Müdürlüğü
MO	: Mimarlar Odası

RESİM LİSTESİ

○ Resim 1. Şehir meydanı	12
○ Resim 2. Kızlar mektebi	13
○ Resim 3. Kara Mustafa Paşa Külliyesi Bedesten	14
○ Resim 4. Kara Mustafa Paşa Cami	15
○ Resim 5. Çelebi Sultan Medresesi ve Saat Kulesi	16
○ Resim 6. Saat Kulesi	17
○ Resim 7. Fen Lisesi	18
○ Resim 8. Kültür Merkezi	19
○ Resim 9. Belediye Hizmet Binası	20
○ Resim 10. Yerleşim Planı	22
○ Resim 11. Taşhan ve Bedesten	22
○ Resim 12. İç Avlu	23
○ Resim 13. İç Koridor	23
○ Resim 14. Oda iç Görünüm	24
○ Resim 15. Avlu Çeşmeler	24
○ Resim 16. Birinci kata çıkış merdiveni	25
○ Resim 17. Bodrum kat iniş rampası	25
○ Resim 18. Birinci kat koridor	26
○ Resim 19. İç mekan Kemerler	26
○ Resim 20. Giriş Cephesi Dış Dükkanlar	27
○ Resim 21. Sağ Yan Cephe Dış Dükkanlar	27
○ Resim 22. Giriş Kapısı	28
○ Resim 23. Giriş Kapısı iç bölümü	29
○ Resim 24. Giriş Bölümü	29
○ Resim 25. Kuyumcular sokak dış dükkanlar	33
○ Resim 26. Kuyumcular sokak sol yan cephe	34
○ Resim 27. Taşhan aydınlatma	34
○ Resim 28. Taşhan giriş gece görünümü	35
○ Resim 29. Amasya ili Beyazıt Kütüphanesi	44
○ Resim 30. Samsun Gazi Kütüphanesi	44
○ Resim 31. Amerika Birleşik Devletleri Kongre Kütüphanesi.....	47
○ Resim 32. Amerika Birleşik Devletleri Kongre Kütüphanesi İç Mekan.....	48
○ Resim 33. Trinity Üniversitesi Kütüphanesi.....	48
○ Resim 34. Belarus Milli Kütüphanesi.....	49
○ Resim 35. Belarus Milli Kütüphanesi İç Mekan.....	49
○ Resim 36. St.Gallen Manastır Kütüphanesi.....	50
○ Resim 37. UCSD Geisel Kütüphanesi	51
○ Resim 38. UCSD Geisel Kütüphanesi İç Mekan.....	44

GENEL BİLGİLER

Adı ve Soyadı : Mehmet PAÇACIOĞLU
Anabilim Dalı : Mimarlık
Programı : Mimarlık Bölümü
Tez Danışmanı : Prof. Dr. Vefa ÇETİN
Tez Türü ve Tarihi : Yüksek Lisans – Temmuz 2013

ÖZET

Han Yapıları

Genel anlamı, “bir yerden bir yere giden yolcuların ve tüccarların barınması için yapılan yer” olan han, insanların ve hayvanların barınması için ayrı mekânlar, arabaların çekileceği avlular, malların saklanacağı depolar ve ibadet için ayrılmış yerlerden oluşur. Hanlar, tüccarlara, yolculara, iş adamlarına yatacak güvenilir bir yer ve yiyecek sağlayan yapılardır. Buldukları alana uygun olarak yapılan, bunun için de muntazam plan ve cephelere sahip olamayan hanlar genellikle, zemin kat üzerine bir kat şeklinde iki katlı olarak inşa edilmişlerdir ve revaklı bir iç avluları vardır. Sadeliğin hakim olduğu taş ve tuğla malzemenin inşa edilen yapılarda, çoğunlukla zemin kat depolara, üst katlar ise ikamete veya bürolara ayrılmıştır.

Anadolu Hanları

Türklerin yapmış olduğu hanlar başlıca üç tiptir. Bunlardan birinci ve ikinci tip hanlar çoğunlukla büyük yollar üzerinde kurulmuştur. Buna göre bu hanlarda daha çok geçici yolcuların ihtiyaçları göz önünde bulundurulmuştur. Üçüncü tip hanlar şehirlerde kalanların ihtiyaçlarını karşılamak düşüncesiyle yapılmıştır. Bu bakımdan bu hanlar birinci ve ikinci tipin çok gelişmiş bir şeklidir.

Birinci tip hanlar kare veya dikdörtgen biçiminde yapılardır. Bu yapılarda yolcular kendilerine zeminden yükseltilmiş yatacak yer, ocak ve bölme bulurlar. Bundan başka yüklerini zemin seviyesinde hanın ortasında bir yere indirirler, hayvanlarını da yakın bir yere bağlarlar.

İkinci tip hanlar, birinci tipin gelişmiş bir şeklinden başka bir şey değildir. Bu tipte, yolcuların geceyi geçirmelerine tahsis edilen salonun önüne bir avlu ve bu avluyu üç taraftan çevreleyen ve avlunun üç iç cephesini teşkil eden yapılar ilave edilmiştir. Hanın bir kapısı vardır. Avlunun bir yanında arabalık ve ahır, öbür yanında hamam veya odalar ve kapının sağında ve solunda da konaklama hizmeti için odalar yer alır. Avlunun ortasında ise bir çeşme veya mescid bulunur. Bu tip hanlarda yolcuların yatması için ayrı bir salon bulunur.

Üçüncü tip hanlar, bu tipe giren hanlar tamamıyla Osmanlı devrinde yapılmış şehir içi hanlardır. Bunlar ikamet bakımından büyük bir gelişme gösterirler. Bunların zemin katları tamamıyla depo ve ahırlara ayrılmıştır. Bu tip hanlar iki katlı direkli ve kemerli bir galeriyle çerçevelenmiş, kare veya dikdörtgen bir avlu veya birkaç avlu etrafında toplanmış yapılar olarak görülürler.

Anahtar Kelime : Anadolu hanları, Merzifon, taşhan, binaya yeni işlev verilmesi, kütüphane tasarımı.

INFORMATION

Name and Surname : Mehmet PAÇACIOLU
Department of : Architecture
Program : Department of Architecture
Supervisor : Prof. Dr. Vefa ÇETİN
Degree Awarded and Date : Master - July 2013

ABSTRACT

Han Structures

Overall, it means "the one place to another place for the accommodation of passengers and traders," the inn, separate spaces to accommodate people and animals, cars taken courtyards, warehouses to store goods, and places of worship devoted to occur. Inns, merchants, travelers, business people a place to sleep and food that provides reliable structures. Made in accordance with the area in which, for that we can not have a uniform plan and inns fronts, usually in the form of a layer on the ground floor and two-storey arcaded inner courtyards were built there. Material simplicity is dominated by stone and brick built buildings, warehouses, mostly on the ground floor, while the upper floors into residential or offices.

Anatolia Khans

The main three types made by the Turks inns. The first and second types of these inns are mostly located on major roadways. Accordingly, the inns were considered more temporary needs of the passengers. The third type khans were thought to meet the needs of those cities. In this respect it is very advanced form of public houses first and second types.

The first type inns, square or rectangular structures. In these structures, their passengers a place to sleep elevated from the floor, stove and find sections. Furthermore, the inn somewhere in the middle lower their loads at the ground level, where a close tie animals.

The second type inns, the first type is nothing more than a sophisticated shape. This type of passengers to spend the night in a courtyard in front of the hall and the courtyard are allocated and the surrounding three sides of the courtyard which forms the front of three buildings were added to the interior. There is a gate of the inn. On one side of the courtyard and barn-car, on the other side of the door to the right and to the left of the hammam and rooms are rooms for the accommodation service. In the middle of the courtyard has a fountain or a mosque. Hans passengers requiring this type has a separate lounge.

The third type of public houses, inns, totally into this type made during the reign of the Ottoman Khans city. They show a great improvement in terms of residence. Their ground floors devoted entirely warehouse and stables. This type of pole and two-story arched gallery framed inns, square or rectangular courtyard centered around a courtyard or structures are seen as a couple.

Keywords: Anatolia inns, Merzifon, Tashan, giving the building a new function, the library design.

GİRİŞ

Orta Karadeniz bölgesinde yer alan Amasya ilinin bir ilçesidir Merzifon. Yol güzergahında bulunduğundan geçmiş dönemlerden itibaren konaklama yeridir. Düzlük coğrafi yapısı sebebi ile Osmanlı dönemlerinde, Amasya il merkezinde eğitim gören şehzade askerlerinin eğitim alanı olarak kullanılmıştır. Geçmiş dönemlere ait birçok eser bulunmaktadır. 19.yy başlarından kalma ermeni evleri günümüzde hala ikamet edilir durumdadır. 18.yüzyılda Türkiye de üç tane inşa edilen Amerikan Kolejlerinin¹ biri bu ilçededir. Günümüzde ise restorasyonu tamamlanıp fen lisesi olarak hizmet vermektedir. Yine aynı dönemlerde kızlar mektebi² olarak inşa edilip, 19.yüzyıl başlarında kiliseye dönüştürülen yapı, günümüzde ise restorasyonu başlayacak olup müze olarak hizmet verecektir. Birçok ilde bile bulunmayan tam teşekküllü devlet hastanesi, havalimanı , organize sanayi bölgesi ve 5.Hava Jet Üssü ile gelişmelere açık bir yerleşim yeridir. Resmi rakamlara göre 57.000 nüfusu bulursa da ticareti gelişmiş bir beldedir.

Merzifon ilçesinde Kara Mustafa Paşa Külliyesi olarak bilinen bölgede yer alan Taşhan, 17.yüzyılın üçüncü çeyreğinde yapılmış olup, günümüze kadar ayakta kalabilmeyi başarmıştır. Kara Mustafa Paşa Külliyesi, Kara Mustafa Paşa Cami, Bedesten , Taşhan ve hamamdan oluşmaktadır. Tarihimizi canlı tutmak adına, ilk önce Kara Mustafa Paşa Camisi restore edilmiş ve yeni aydınlatma teknikleri kullanılarak daha görsel hale getirilmiştir. Yine aynı külliye içerisinde yer alan bedesten restorasyonu tamamlanarak Osmanlı Mutfağı isimli otantik bir restoran olarak faaliyet göstermektedir. Külliye olarak inşa edilen bölge geçmiş dönemlerde farklı fonksiyonları bir araya getirmiştir. Yakın çevrede bulduklarından dolayı Taşhan içerisinde mescit ve hamam bulunmamaktadır. Kısmi bodrumu olması ve bu bodrumun ahır olarak kullanılması Anadolu hanlarında eşine az rastlanır bir özelliktir. 2008 yılında restorasyonu başlayan Taşhan'da ise son aşamalara gelinmiştir.

¹ Merzifon Belediyesi Kültür Yayınları, Mayıs 2010, s.4

² Merzifon Belediyesi Kültür Yayınları, Haziran 2010, s.6

Bölüm I

1. Han Yapıları

Han yapıları genel olarak konaklama amaçlı inşa edilmişlerdir. Bugünün otel ve garaj vazifesini birlikte gören yapılara eskiden "han"³ denmekteydi. Han, vasıtalı, vasıtasız yabandan gelen yolcuların barınacağı, hayvanlarla insanların geceledebileceği yerlerdir.

[Selçuklular](#) ve [Osmanlılar](#), sosyal bir vazife gördüğü için hanlar yapımına ehemmiyet vermişler, mimarî bakımdan güzel eserler vücûda getirmişlerdir.

15.yüzyıl ile 19. Yüzyıl arasındaki yıllarda üç tip inşa edilmiştir. Bu han tipleri yapım amaçlarına ve fonksiyonlarına göre, şöyle sıralanmaktadır:

1. Ticaret Amaçlı Hanlar
2. Ara Dönem Hanları
3. Büro Amaçlı Hanlar

Bu han yapıları bulunduğu dönemin ihtiyacına bağlı olarak projelendirilmiş ve faaliyetlerine uygun olarak adlandırılmıştır. Bunları ayrı ayrı inceleyecek olursak;

1.1.Ticaret Amaçlı Han Yapıları

Dış ticarete bağlı olan İstanbul'da ithalat ve ihracat mallarının depolama ve dağılımını yapmak üzere 15. Yüzyıl ile 19. Yüzyılın ilk yarısı ortaya çıkmış han yapılarıdır.

Ticaret han yapıları bir avlu etrafında toplanmış, revaklı bir galeri ile çevrili odalardan oluşmaktadır. Görülen yapı malzemesi genellikle taş ve tuğla olup 2-3 katlı yapılardır.Genellikle bu yapıların kapısı doğrudan doğruya avluya açılmaz.Örtü sistemi çapraz tonoz, kubbe ve beşik tonoz şeklinde inşa edilmiştir.Giriş avlusu daima tonozlu ve geçitle bağlanır.Hanların dış cephelerinde ise sadelik hakimdir.Ticaret hanlarının bir şehir hayatı olarak ortaya çıktığı ve Osmanlı'ya gelinceye kadar da tarz değişiklik gösterdiği görülür.Bu hanlar genellikle içinde ticareti yapılan malların adıyla anılmıştır.Bu tür hanlarda han mimarisinin esas mekan anlayışı değişmeyip zemin katlar ikamet için değil servis ve depolar için ayrılmıştır.Üst katlar ise büro olarak kullanılmıştır.Bu han yapılarındaki en büyük fark ise konaklama mekanlarının yer almamasıdır.

Avlu sayısı bir ya da iki iken ilk defa 17. Yüzyılda Büyük Valide Han⁴ ile birlikte üç avlulu han tipi ortaya çıkmıştır.18. yüzyıl ise 3 katlı avluların ilk görüldüğü dönemdir.Parsel formuna uygun olarak organik planlı hanların yapılmasında net bir biçimde yine 18.yüzyılda ortaya çıkan bir özelliktir.

Bazı hanların kendi içlerine ait mescitler bulunmaktadır. Bazı avlularda ise çeşme vardır. Uzun zaman diliminde yayılmış olan ticaret hanlarının zaman içinde değişim gösterdiği görülür.

³ Camiler, Hanlar, Medreseler, Sebiller, İzmir Büyük Şehir Belediyesi Kültür Yayınları, 2010, s.6-10

⁴ Anadolu Kervansaray ve Hanları, İstanbul Teknik Üniversitesi, 1949, s.194

Ticaret hanlarının hiçbir zaman konaklama için kullanılmadığı görülür. Bu hanlarda zemin kat penceresi odalar olup tek kapıyla depolara açılır. Eğer üst katlara sahip bir yapı ise zemin kat, galeriye açılan ve pencereli olan yazıhane odaları yer almaktadır.

1.2. Ara Dönem Han Yapıları

19. yüzyıl içinde yapılan han tiplerinden ilki geçiş hanlarıdır. Bu tip hanlar mimari özellikleri bakımından ticaret hanları ile büro hanları arasında kalan bir grubu temsil eder. Büro hanları ortaya çıkmadan önce ticaret hanları gibi avlulu ama üstü örtülü hanlar yapılmaya başlandığı görülür.

Geçiş han yapıları mekan düzeniyle daha çok klasik Osmanlı ticaret hanlarını çağrıştırır. Kapalı mekanlar genelde üzeri açık veya cam çatı ile örtülü kareye yakın bir avlu etrafına düzenlenmiştir. Bu tip hanların en güzel örneği Büyük Ticaret Han'dır.⁵

Çoğunda avlu revaklarla çevrili olmamakla birlikte üst katlar revaklıdır. Tonoz, çaprak tonoz ve aynalı tonoz gibi geleneksel örtü sistemi ile volta döşeme gibi zamanına göre modern örtü sistemi bir arada kullanılmıştır. Cepheleer klasik Osmanlı ticaret hanları benzeri yalınlıkta olabildiği gibi sıvalı ve çok yoğun olmamakla birlikte batı üslubu dekoratif unsurlarla bezeli olabilir. Mustafa Paşa Han ise yapı malzemesi olarak klasik Osmanlı hanlarından farklı olarak demir putrel veya demir karkas, çatılarda tuğla kullanılmıştır.

1.3. Büro Amaçlı Han Yapıları

19. yüzyıl ile 20. Yüzyıl başında yapılmış olan hanlarda büyük bir değişim gözlenir. Bu hanlar fonksiyonuna bağlı olarak büro hanları olarak tanımlanmıştır.

19. yüzyılda değişen kent ekonomisine bağlı olarak han mimarisindeki klasik anlayış değişmiştir. İşlevlerdeki değişim teknolojik gelişmelerinde etkisiyle hanlara farklı plan şemaları ve yapım biçimleri getirmiştir. İmalat ve depolamanın yerini bankacılık ve hizmet sektörü almıştır. Genellikle büro hanlarının zemin katı mağaza veya dükkanlara ayrılmıştır. Ticaret hanlarında görülen içe dönük sade yapı büro hanlarında yerini dışarıya açık bezemeli cepheleere bırakmıştır.

Ticaret hanlarına göre en önemli farklılıkları revaklı açık bir avlu etrafında birden çok parselde odalardan değil, tek parselde toplanmış bir kitleden ibaret oluşlarıdır.

Kendi içlerinde ayrıca :

a. Avlulu büro hanlar

b. Avlusuz büro hanlar

olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır.

⁵ Anonim, 2006, ipekyolu. <http://www.kultur.gov.tr> erişim tarihi 13.12.2012

1.3.a.Avlulu büro hanlar : Avlulu olanlar üzeri cam çatı ile örtülü olan galerili veya koridorlu yapılardır.

1.3.b.Avlusuz büro hanlar :Avlusuz olanların odaları bir galeriye, koridor veya merdiven sahanlığına açılan yapılardır.

Büro hanlarında revak yoktur ancak, avlulu ve galerili olanlar mekan düzeni bakımından ticaret hanlarını andırırlar. Büro hanlarının düzgün bir formda olanı çok azdır. Artan yer sıkışıklığı ve arazi değerlerinin yükselmesiyle parseller küçülmüş ve hanlar buna göre şekillenmiştir. Yamuk parsel üzerindeki pek çok hanın üst katlarını düzeltmek için taş konsolların taşıdığı çıkmalar yapılmıştır.

Arazi değerlerinin yükselmesi hanlarda kat artışını da getirmiştir. Büro hanları gelişen teknoloji ile birlikte ilk betonarme yapıların örnekleridirler. Genellikle 4-5 katlı yapılardır ve yapı malzemeleri beton ve demirdir, ancak birkaç handa çelik kontrüksüyona da rastlanmıştır.

2.Han Yapılarının Ticari Gelişimi

Geleneksel Türk çarşıları, tipik yapıları ile 16.yy.da klasik yapısına ulaşmış ve cami ile birlikte Türk kentinin tanımlanması için en önemli kentsel unsur haline gelmiştir. Bu dönemde Türk kentlerinde, bedesten ve cami çevresinde gelişen çarşıya yönelme vardır. Halkın gün içerisinde en çok kullandıkları ibadethaneler yani camiler olduğundan dolayı, cami çevresi çarşılar önem kazanmıştır. Kentte çarşı için yer seçimi, merkezilik, emniyet, karlılık kriterlerine göre yapılmış ve yönetim noktasına yakın bir yer seçilmiştir. Geleneksel Türk çarşıları mekânsal yapısı için önemli bir öğede uzun çarşı olgusudur. Uzun çarşıya farklı ticari faaliyetlerin yapıldığı birçok sokak açılmış ve çarşının ana strüktürünü bu mekânsal yapı oluşturmuştur. Osmanlı kentinde oluşan karakteristik Türk çarşı yapısı mimari olarak ölçekli , sade ve fonksiyoneldir. ⁶

Günümüzde, kentlerin en gözde mekanlarını alışveriş merkezleri oluşturmaktadır. Birçok imkanı içinde barındıran bu merkezler, aslında geçmiş dönemdeki han yapılarının modernize edilmiş halleridir. İnsanların aradıklarını ve ihtiyaçlarını aynı çatı altında toplama kültürü, geçmiş dönemlerdeki han yapıları ile günümüzdeki alışveriş merkezlerinin ortak noktasıdır.

11. yüzyılın ikinci yarısından sonra Anadolu'da yoğun biçimde yerleşmeye başlayan Türkler, kısa zamanda [İslam](#) dininin ve kendi toplum yapılarının gereklerine uygun bir mimari ortamın yaratılmasına çalışmışlardır. 11. yüzyıldan başlayarak 16. yüzyılın ortalarına kadar süren uzun zaman dilimi içinde üretilen eserlerin [Büyük Selçuklu](#), [Erken Türk Beylikleri](#), [Anadolu Selçuklu](#), Beylikler ve Osmanlılar'ın egemen olduğu topraklarda sınırlı yapı tekniklerinin kullanılmıştır. ⁷

⁶ Bektaş,C.,1999 Selçuklu Kervansarayları Korunmaları Kullanımları, Yem Yayınları, İstanbul, s.84

⁷ İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Nisan 2002, s.49

3.Hanların Yapı ve Mimarisi

Hanlar buldukları döneme bağlı olarak bir mimari üslup göstermişlerdir. 15. Yüzyıl ile 19. Yüzyıl arasında yapısal ve mimari açıdan değişiklikler göstermiştir. 15.yüzyılda cephe mimarisi sade olan han yapılarında 19.yüzyıl ve 20.yüzyıl başında daha süslü ve gösterişli bir cephe anlayışı görülmektedir. Han yapılarını yapım ve mimari özelliğine göre iki grupta incelemek mümkündür.⁸

Yapım Özellikleri

Hanları yapısal açıdan incelerken üç ana başlıkta toplamak mümkündür.

1. Konstrüksiyon sistemi
2. Örtü sistemi
3. Han inşaatında kullanılan malzemeler

3.1.Konstrüksiyon Sistemi

14-15.yüzyıllarda yapılan hanlarda taşıyıcı sistem olarak ahşap yapı kullanılmış olsa da günümüzde yangın sebebi ile örnekleri kalmamıştır. Onarım görenler de ise ahşap olan taşıyıcı sistem malzemesi değiştirilmiş ve kagir yapılar ortaya çıkmıştır.⁹

Osmanlı şehir hanlarının genelinde zemin ve üst kat taşıyıcı sisteminin aynı olduğu görülür. Taşıyıcı sistem olarak taş ve tuğladan inşa edilen kagir yapılarıdır. Türk han mimarisinde tercih edilmiş olan örtü sistemi tonoz ve kubbe kullanılmıştır. Bazı han yapılarında beşik tonoz bazılarında ise çapraz tonozlar kullanılmıştır.

3.2.Örtü Sistemi

14-15.yüzyıllarda kullanılan ahşap imalat, örtü sistemlerini de ahşap olarak kullanılmasına neden olmuştur. Ancak bunlar yanında kubbeli tonozlu kagir yapılara nazaran daha kolay inşa edilebilen ve kısa zamanda ihtiyaçlara cevap verebilecek ahşap hanlar da yapılmıştır.¹⁰

Cepheler taş ve tuğla hatıllı olarak inşa edilmiş. Moloz taş ve bazen iç kısımlarda kullanılmıştır. Mermere ise hiç rastlanmaz. Taş işçiliği ise en ileri seviyededir. Kesme taş dış cephelerde, moloz taş ise iç bölümlerin statik ve estetik yönden mühim olmayan kısımlarında, tuğla ise kemer-tonoz ve kubbelerde, taş ise sıra aralarında cephelerde yer almaktadır.

⁸ Akıncıtürk, Tarihi Yapılar, Güney Marmara Mimarlık, sayı 7, s.18

⁹ Alkaya, D.,Selçuklu Dönemi Hanlar Kervansaraylar, 2005

¹⁰ Eriç, M., Geleneksel Türk Mimarisinde Malzeme Seçimi ve Kullanımı, Yapı Dergisi, sayı:33, s.72.

3.3.Han İnşaatında Kullanılan Malzemeler

Türk mimarisinin bütün dallarında olduğu gibi, han mimarisinde de malzeme çok önemli rol oynamaktadır. Eserlerin inşasında ve süslemelerde de önemli bir unsur olarak ortaya çıkar. Yapı malzemesi olarak kullanılan kerpiç, tuğla, moloz taş devirler boyunca ayrı ayrı önemlerini hissettirmiş, eserlere karakterini vurmuştur.¹¹

Osmanlı şehir hanları mimarisinde sağlam malzeme olan taşa gereken önem verilmişse de bu malzeme tuğla ile beraber kullanılmıştır. Dış cephelerde hatılların ve kemerlerin tuğla olması karakteristik bir unsur olmuştur. Cephelerdeki bu tuğla hatıllı tarzın estetik bir yöne olduğu gibi statik bir vazifesi de kaba yontma veya moloz taş duvarların inşaatta basınç yüklerinin aşağı kısımlara homojen bir tarzda geçmesini sağlamasıdır.

Açıklıklar da genel olarak katlarda ayındır. Hacimlerin ebatları fazla zorlanmamıştır. Taşıyıcı elemanlar yine duvarlar ve payelerdir. Duvarlar dış cephelerde tuğla hatıllıdır. İç duvarlarda da hatıllı taş kullanılmakla beraber sadece taş kullanılan eserlere de rastlamak mümkündür. Kemerleri taşıyan unsurlar olarak payeler yapılmıştır. Han yapıları taştan imal edilmiş olup sütun ve ağaç direk görülmez. Ancak çoğunlukla orijinal halini kaybetmiş olarak beton sistemler görmek mümkündür.¹²

4. Han Yapılarının Mimari Özellikleri

Tarihi han yapılarını mimari açıdan beş konu başlığı altında incelemek mümkündür.

1. Plan ve mekan anlayışı
2. Cepheler
3. Avlu ve revaklar
4. Odalar
5. Süslemeler

4.1. Plan ve Mekan Anlayışı

Osmanlı devri han mimarisi, bir avlu etrafına çevrilen revak ve bunların gerisindeki mekanlardan oluşan genel şemadan oluşmaktadır. Han yapıları incelendiğinde Türk tarihi boyunca genel benzerlikler göstermiş, ancak bu benzerlikler eskinin tekrarlanması şeklinde olmamış, aldığı tesirleri kendi bünyesinde eriterek gelişmiş bir mimari anlayışı ortaya çıkmıştır.

¹¹ Anadolu Selçukluları'nın Taş Tezyinatı, T.T.K Basımevi, 2.baskı, Ankara, 1987, s.125.

¹² Kahya, İstanbul Türk Mimarisinde Kullanılan Malzemeler Fiziksel ve Mekanik Özellikleri, yayınlanmamış, İstanbul, s.76

Han yapılarının incelemeleri sonucu ortaya çıkan sonuç, Osmanlı hanlarının ilk eserlerinde dahi dengeli ve gelişmiş bir plan anlayışına sahip olduklarıdır. Osmanlı öncesi han yapılarında revaklı bir avlu etrafında tertip edilişleri esas olarak muhafaza edilmiş ancak sadelik ve gelişmiş fonksiyonel bir plan anlayışı ön plana çıkmıştır. Osmanlılar'ın ilk devirlerinde dahi erişilen bu mimari olgunluk, bu dengeli plan tipi aralıksız 19.yüzyıl sonrasına kadar devam etmiştir. Şehirlerde ortaya çıkan iş hanları yanında yeni bir tip olan ve sadece misafirhane olarak kullanılan hanlarda görülmeye başlanmıştır. Şehir ihtiyaçlarına cevap verecek tarzda, gece konaklanan hanlar veya iş hanları olarak kullanılmaları hanların genel plan şemasını değiştirmez. İnşaat tekniği de aynıdır. Tek merkezli avlu fikri esastır ve etrafı revaklı bina kollarıyla çevrilmiştir. Giriş yine dıştan binanın en önemli yeri olarak gözükmeye rağmen abartılı değildir. Genellikle yuvarlak taş kemerli olup avluya beşik tonozlu bir geçitle bağlanır. Avlu düzgün veya eğri bir dikdörtgendir.¹³

Zemini üst kata bağlayan merdivenler revaklı galerinin girişe yakın kısmında bulunurlar. Zemin kat depo ve iş bölümlerine ayrılmıştır. Dışa açılan pencereleri yoktur. Konaklamak için kullanılan kısım üst kattır. İki katlı ve tek avluludur. İnşaat tekniği taş ve tuğla sıra karışımıdır. Örtü sistemi kalın payelere oturan beşik tonozdur.

Günümüzde, alışveriş merkezleri tasarlanırken, yapının başı ile sonu arasına büyük dükkanlar konulurken, alt katlara market üst katlara ise yemek mekanları konulmaktadır. Ve merdivenle çıkılan bu katlarda hiçbir merdiven direkt çıkmaz. Çünkü market alışverişi yapan insan yemek reyonuna çıkarken ne kadar çok dükkan önünden geçerse o kadar alışveriş isteği artmaktadır. Yine yapının başı ve sonunda yer alan büyük dükkanlar arasında kalan küçük işyerleri ise insan sirkülasyonundan satış elde etmek üzere tasarlanmıştır. Ancak geçmiş dönem han yapılarında ise bu ayrıntılara yer verilmemiştir. İnsanların ihtiyaçlarını en ekonomik nasıl karşılanabilirse o kadar basit ölçüde çözümler üretilmiştir. Han yapılarında taşıyıcı eleman yetersizliğinden çok katlı tasarımlar görülmezken, günümüzde çok katlı ve geniş alanlarda hizmet veren alışveriş merkezleri yapılmaktadır.¹⁴

4.2.Cepheler

Türk han mimarisinin ilk devirlerinden başlayarak devam eden gelişmeye paralel olarak cephe mimarisi de özellikle Osmanlı devri han mimarisinde büyük gelişme göstermiş ve daha önceki cephe anlayış tarzından ayrılmıştır. Bazı eserlerde cephe mimarisinin taş ve tuğla sıra karışımı olarak ele alındığı görülür. Portal sadeleşmiş olarak, sivri kemerli bir eyvan şeklinde ve hafifçe dışa doğru çıkıntılıdır. Taş tuğla hatıllarla cephede elde edilen yatay hat tesiri üstte kirpi saçak frizi ile daha da kuvvetlendirmiştir. Bu yatay hatlar ise iki kat halinde sıralanmış pencereler ve portalle dengelenmiştir.

Ancak bazı 15.yüzyıl eserlerinde süslemelere yer verilmemiştir. 15.yüzyılın hafif çıkıntı yapan portal anlayışına karşılık 16.yüzyılda ise portalın cephelerin ortasında günümüze göre sadeliği dikkat çeker.

¹³ Camiler, Hanlar, Medreseler, Sebiller, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, İzmir, 2002, s.185

¹⁴ Anadolu Kervanları, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, 2007, s.52

17.yüzyılda görülen hanların da klasik tarza uyduğu, ancak bazı ayrı özelliklere sahip oldukları dikkat çeker. Bu hanlarda genellikle satıhta hiçbir çıkıntı yapmayan, kemerli sade bir açıklık olarak ele alınmışsa da bazı eserlerde, portalin bir çıkıntı yaptığı görülür. Cephenin taş ve tuğla düzenine karşı portaller tamamen taştır. Bazılarında ise portalin altta basık kemerli bir açıklığa üstte ise bu yüzyıl ve sonraki devirlerde görülecek olan bir bindirmeliğe sahiptir. Bindirmelik yedi adet dört sıralı taş konsola oturup giriş üstünde cumba tarzında bir mekan teşkil eder. Ancak bindirmelik hizası üstte kirpi saçağa kadar yükselmeyip daha alçakta kalmıştır.¹⁵

18.yüzyıl hanlarında bir yenilik olarak üç katlı hanlar ortaya çıkar. Böyle yükselen yapılarda yeni bir mimari cephe düzeni arayışına başlanmıştır. Zemin kat cephe kemerleri dükkanlara ayrılır, geleneksel tarzda tuğla taş karışımı yine üst kat cephelerinde tatbik edilir ve yatay hatların hakimiyeti bu tip eserlerde yerini düşey hatların hakimiyetine bırakır. Çıkmalara sahip olan yapılarda ise çıkmaların cephelerde ortaya çıkardığı kırıklıklar bu düşey hat tesirini daha da kuvvetlendirmektedir.

19.yüzyılda da cephe anlayışı değişmeden devam eder. Bu yüzyıla ait han yapılarında plan eğrilikleri üst kat cephelerinde taş konsollar üzerine oturan çıkmalarla düzeltilmiştir. Giriş basit yuvarlak kemerli olup cephe yine taş ve tuğla hatlıdır. Böylece başlangıcından itibaren bir portal hakimiyeti çeklinde gelişen cephe mimarisi ve yapının bütününe hakim olan kale görünümü hakimdir. Osmanlı devri han mimarisi tek başına abide olma yerine şehirlerde külliyelerle yarışmayan ve şehir bünyesi içinde tamamlayıcı unsurlar halinde ele alınıp geliştirilmiştir. Cephedeki kapalı ve açık kısımların proporsiyonu kapalı kısımlar lehine gelişmiştir.¹⁶

Zemin katlarda dış cephelerde pencere açıklığı görünmez. Birçok hanın dış cephesi dükkanlıdır. Giriş taş kemerli olup heybetli değildir. Hanlar kale görünüşlü değilse de dışarıya karşı cephe açıklıkları yönünden kapalı kalmış ve küçük pencereler tasarlanmıştır.

Giriş önemli tutulmakla beraber abartılı değildir. Giriş üstünde taş konsollarla taşınan ve Türk evlerinin cumbasına benzeyen bindirmelik yaygın olarak birçok handa karakteristik bir görünüş teşkil eder. Giriş cephesinin dışında kalan yan cephe duvarları ise daha da sadedir. Mimari planının dışa etkisi aksi olarak zemin katta sağır duvarlar, üst katta ise seyrek olarak iki pencereli açıklıklar görülür. Avluda rastlanan mimari hareket ve estetik çabası dış cephede görünmez. Ancak bazen bu uyma sebebiyle meydana gelen plan eğrilikleri üst kat cephelerde çıkmalarla abartılır ki bu da cepheye bir hareket kazandırır. Genellikle bu yapıdaki hanlar iki katlı olarak inşa edilmiştir. Ancak 18.yüzyıl ile birlikte artan talep üzerine üç katlı hanlarda inşa edilmiştir. Yapılmaya başlandığı zamandan itibaren hanlar, ihtiyaca çok iyi cevap veren bir çözüm tarzındadır.

¹⁵ Garbi Anadolu Kervansaray ve Hanları, İstanbul Teknik Üniversitesi, 1949, s.248

¹⁶ Selçuklu Dönemi Hanlar Kervansaraylar, Yem yayınevi, 2005, s.143

4.3.Avlu ve Revaklar

Osmanlı devrinde gelişmesini sürdüren avlulu hanlar, 15.yüzyıldan itibaren inşasına devam edilmiştir. Birkaç istisna dışında bu tarihteki han yapılarında avlusuz inşa edilmemiştir. Ebatları çok değişkendir. Bazı han avluları bir meydan görüntüsü verirken, bazıları ise bir ev avlusu havası ve sakinliği vermektedir. Bir, iki ve üç avlulu şekillerde imal edilmişlerdir. Bazı hanlarda ise ahır bulunmaktadır. Bu ahırlar da avluların bodrum kısmında yer almıştır. Böylece hanların avlu ile ahır ilişkisi önemli bir gelişme olarak ortaya çıkar.¹⁷

Ahır bölümü esas avlunun altında yer alır ve buraya rampa ile inilir. Bazı yapılarda ise durum farklıdır ve ahırların bulunduğu kısımların dışında bir üçünü avlunun bodrumda yer aldığı görülür. Bu han tipi ahırlı şehir hanlarının en gelişmişisi olarak ortaya çıkar.

Hanların genel karakteristik bir noktası da girişin avluya muhakkak bir geçişle bağlanmış olmasıdır. Doğrudan avluya açılan bir giriş kapısı görülmez. Ayrıca Osmanlı devri han yapılarında mescitler önem kazanır ve bu mescitler hanın değişik yerlerinde olmayıp sadece ana avludadırlar.

Han yapılarında payelerin her zaman taştan inşa edilmiş olduğu görülür. Bazı istisnalar da bu payeler tuğladan yapılmıştır. Hanların kat adetlerine göre revakların katlara dağılımı da değişir.Üç katlı han yapılarında avluya bakan revaklarda üç katta ayrı ayrı revak sırası görülür. Revak kemerleri ise sadece tuğladan inşa edilmiştir. En çok kullanılan model ise sivri kemerli revaklardır. Ancak ilk örneklerde dahi sivri kemerlerin yanında, yuvarlak kemerli eserlerde görülmüştür. Bazı yapı örneklerinde ise zemin katta yuvarlak üst katta sivri kemer kullanılmıştır.Avluda hanın cephesini her kat boyunca dört bir yandan çeviren revaklar tahribat ve yıpranmalar neticesinde çoğunlukla yıkılmış ve tamirleri de orijinal hallerine uymadığından izleri ya kaybolmuş yada tamamen değişmiştir.¹⁸

4.4.Odalar

Osmanlı han yapıları avlulu ve revaklı tip özelliklerine aynen sahiptir. Ancak bazıları çok büyük değişimlere uğramış eserlerde, odalar orijinal hallerini kaybettiklerinden, ocak ve nişlerin izleri de kaybolmuştur. Hanlarda odaların aydınlatılması için yapılan pencereler emniyet endişesi ile genelde dar ve küçük ebatta tutulmuş ve her zaman demir parmaklıklar ile korunmuştur. Zemin kat hacimlerinin dış cepheye açılan pencereleri yoktur. Üst kat hacimlerinde ise bazı eserlerde iki pencere mevcutken, bazılarında ise iki pencere üstüne isabet edecek şekilde yerleştirilmiş üçüncü pencere de görülür. Ancak çoğunlukla hanların üst kat mekanlarının dışa açılan tek penceresi bulunur. İki veya üç pencereli olan eserler diğerlerine göre daha iyi aydınlatılmıştır. Girişten sonra dışa açılan tek elemanı olan pencerelerde en çok kullanılmış olan dükdörtgen düz hatlılı pencere tarzıdır. Ancak bu tarz pencere sadece düz hatlılı olarak kalırken, bazen düz hatlı üstünde sivri kemerli sağır alınlıklı veya yuvarlak kemerli sağır alınlıklı olarak da inşa edilmiş olduğu görülür.

¹⁷ Türk Mimarisi, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1984, s.286

¹⁸ Merzifon Kaymakamlığı Merzifon Tarihi, 2008, s23

Odaların kapılarında ise çoğunlukla düz hatlı veya yuvarlak taş kemer yada düz hatlı üstünde yuvarlaktır. Kapılar revaklara açıldıkları gibi bazen kemerli sağır alınlıklı şekiller kullanılmış mekanların birbirine açılmalarına da temin etmişlerdir.

Planlarda köşelerde yer alan birbirine geçit veren iki gözlü tek dışı kapılı bazı hacimlerin Türk eserlerinde görülen hususi maksatlarla yapılmış mekanlardan ziyade, kare planda tatbik edilen aks sisteminin zorunluluğu neticesinde ortaya çıkan hacimler olduğu görülür.

4.5.Süslemeler

Osmanlı han mimarisinde yöresel bir iki örnek dışında süslemenin artık bir önceki devirdeki önemini kaybettiği görülür. Bu devirde gerçek güzelliğe ve olgunluğa plan ve hacim anlayışındaki araştırmalarla varılmaya çalışılmıştır. Fonksiyonel bir planla ve şehir bölgesi içine dengeli hacimlerle yerleşen eserler ortaya çıkar. Çini mermer ve renkli taş gibi malzemeler hiç kullanılmamıştır. Bütün hanların ortak tek cephe özelliği iki veya üç sıra halinde görülen tuğla tahıllardır. Bazı hanlarda süsleme olarak cumbalar yer almaktadır.¹⁹

Tuğla bazen pencere kemerleri çeklinde cepheyi süslemiştir. Ayrıca bindirmelikler ve plan eğriliklerinin düzelmesi için üst katlarda uygulanan çıkmalar ve bunların taş konsolları, yine mimari plan ve yapı bünyesindeki elemanlar olarak cepheyi hareketlendiren, süsleyen şekillerdir. Hanlarda oldukça çık rastlanan bir başka motif ise saçaklarda damlalık vazifesi gören tuğlaların birbiri üzerine çaprazlama ve taşkın konmasıyla elde edilen kirpi saçaklardır. Bunlardan ayrı olarak az sayıda da olsa bazı eserlerde değişik tarz süslemelerde vardır. Giriş cephesinde sathi kemerler ve taş silmeler, bazı avlularda sebiller, bazı han girişlerinde rokoko çeşmelerde görülmektedir.²⁰

5. Ahırlı Han Tipleri

Şehirlere varışlarda ve şehirlerden geçişlerde hayvanların barındırılmasına imkan veren yapılar olarak şehir bünyesinde vazife görmüş yapılardır. Ahırlar 15.yüzyıl ve sonrası dönemlerde esas avlunun bodrumuna yerleştirilmiştir. Bu da han yapılarında bodrum katın farklı bir fonksiyonda kullanıldığını göstermektedir. Böylece insanların kullanım alanlarında kesin bir ayrıntıya ulaşmıştır. Bazı han yapılarında ahırın esas avlu bodrumunda yer alırken bazılarında ise ahır ayrı bir avluda yer almaktadır.²¹

¹⁹ Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul, 2002, s.37

²⁰ Geleneksel Türk Mimarisinde Malzeme Seçimi ve Kullanımı, Yapı dergisi, sayı:33, s.33

²¹ Tarihi Yapılar, Güney Marmara Mimarlık, İstanbul, Sayı:7, s.17

Bölüm II

6. MERZİFON'UN TARİHİ

Şehrin adı ile ilgili iki rivayet vardır. Birincisi;M.ö.700'lü yıllarda Merzifon'un 4 km. doğusunda bugün Marınca diye anılan köyün bulunduğu yerde bölge valisi Barsevinç, kendi ismini taşıyan bir kasaba inşa ettirmiştir. Bu kasabanın adı zamanla Marsevinç, Mersuvan ve Merzifon şeklini almıştır.²²

Şekil 1 Amasya Haritası

İkinci rivayete göre; M.ö.222'de bölge valisi 5. Mihrifat tarafından bugünkü Merzifon'un yerinde Merzpond adında bir kale inşa ettirilmiş ve adı Merzban, Merzifon şeklinde değişmiştir. "Merz" kelimesi Farsça'da "sınır" mahalsükun, "fon" kelimesinin de Pont'un arapçalaştırılmış hali olduğu, dolayısıyla "Merzifon" kelimesinin "Pond karargahı" anlamına geldiği açıklanmıştır.²³ Bu verimli topraklar kimleri ağırlamamışkimlere yurt olmamış ki... Kalkolitik çağdan başlayan höyükler (yerleşmeler) bunun en önemli kanıtıdır.

Yediler namı ile anılan gölleri bereketli toprakları ile avcılık ve tarıma uygun bu ova yaklaşık 7 bin sene önce de insanlara yurt olmuştur. Karadeniz sahiline ve orta Anadolu'ya giden yollar Merzifon'da kesişmektedir. Bu nedenle coğrafyacı ve tarihçi Strabon bu bölgeyi "Bin köy"; bölgesi olarak tanımlamıştır. Strabon'un "Bin köy"; olarak belirttiği bölgede yapılan arkeolojik araştırmalarda yüzlerce höyük ve yerleşim yerinin varlığı saptanmıştır. Bu höyüklerden elde edilen seramik ve buluntulara göre Merzifon tarihinin M.Ö. 5500'lere kadar uzandığı anlaşılmıştır.

²² Merzifon Belediyesi Kültür Yayınları, 2006, s.3

²³ Vikipedi Özgür Ansiklopedi, <http://tr.wikipedia.org/wiki/Merzifon> Erişim Tarihi: 1 Şubat 2013

Bu höyüklerde ilçemiz Ortaova köyü Onhoroz Büyük Küçük Küllük höyükleri (tepeleri) ve Hayrettin köyü höyükleri en önemli Kalkolitik Esli tunç yerleşmeleridir. Merzifon bölgesinin Hitit döneminde de başkent Hattuşaş'a sınır olması nedeni ile önemli bir merkez ve yerleşim yeri olduğu görülmektedir. Bu dönemde (M.Ö. 1700-700) bölgeden iki adet tabii yol geçmektedir.

Bunlar:

1- Çorum-Merzifon-Havza-Kavak-samsun yolu (bugünkü kara yolunu izlemektedir.)

2-Çorum-Merzifon-Havza-Vezirköprü-Oymaağaç güzergahıdır.

Yine bu dönemde Merzifon'a bağlı Oymaağaç köyü önemli bir Hitit yerleşim birimidir.

Resim 1 Şehir Meydanı

Hitit'ler çağında Hitit ticaret yolunun güvenliği ve Kaşka saldırılarına karşı sınır karakolu niteliğinde bugünkü Merzifon şehrinin ilk çekirdeği olan bir kale inşa edilmiştir. Anadolu'da görülen Karanlık Dönemde (M.Ö.1200-700) deniz kavimlerinin göçü ile Hititler'in bu bölgede hakimiyetleri son bulmuştur.²⁴

Karanlık çağ sonrası M.Ö.8. yüzyılda bölgedeki Hitit kentleri üzerine yerleşen Frigler başta Merzifon kalesi (şehir merkezi) olmak üzere çevredeki diğer Hitit yerleşim yerlerini de onarımdan geçirerek kullanmışlardır. Ayrıca Oymaağaç Onhoroz Büyük ve Küçük Küllük höyükleri de Frig yerleşim izleri taşımayan höyüklerdir.

²⁴ Merzifon Kaymakamlığı Yıllık Bülten, sayı:3, 2004, s.31

M.Ö. 600'lerde Anadolu'ya Kafkaslardan gelen Kimmer ve İskit akınlarıyla birlikte Anadolu'da Frig siyasi egemenliği son bulmuştur. Merzifon ve Gümüşhacıköy civarında İskit hakimiyetinin çok kısa süreli de olsa varlığı bulunmaktadır. Bu döneme ait buluntular Gümüşhacıköy - İmirler köyündeki bir mezardan çıkarılmış olup Amasya müzesinde sergilenmektedir. Frig döneminden sonra Anadolu'da ve Merzifon civarında (M.Ö. 6 ve 4. Yüzyıllarda) Pers hakimiyeti görülmektedir. Anadoludaki Pers hakimiyetine M.Ö. 333 Yılında yapılan İssos Savaşı ile son verilmiştir.²⁵

Egemen olan Amasya'yı kendilerine başkent yapan Pontos devleti kurulmuştur. Başkent Amasya olması ile birlikte Merzifon'da önemli ticaret merkezi olmuştur. Merzifon askeri savunma ve ticaret yolu güvenliği açısından önemli bir yer tutmuştur. Yaklaşık 200 Yıllık Pontos (Mitridatlar) dönemi M.Ö. 47'de Roma Generali Sezar ile Pontos devlet kralı II. Pharnakes arasında antik Zile (Zela) ile Amasya arasındaki Bacul köyünde yapılan savaşta Pontos askerleri yenilmiş ve Pontos devleti hakimiyeti zayıflamıştır. Bu tarihten itibaren bölgede Roma hakimiyet dönemi başlamıştır.²⁶

Resim 2 Kızlar Mektebi (Kilise)

Roma döneminde Pompeius ve Lukullus savaşları esnasında Pontos şehirleri tahrip olmuştur. Anadolu'yu 131 yılının sonbaharında ziyaret eden imparator Hadrianus Amasya şehri ve çevresinin harap halini görmüş kentlerin imar emrini vermiştir. Özellikle anık çağda yoğun iskan görmüş Merzifon ve civarındaki Roma köylerini de ziyaret ederek bölgede eski tapınakların onarımını ayrıca yeni tapınakların da yapımını emrini vermiştir.

²⁵ Anonim, Büyük Lügat ve Ansiklopedi. Meydan Yayınevi, İstanbul, 1960, s.218

²⁶ Tarihi Amasya, Amasya Belediyesi, 2008, s.67

Bugünkü Karşıyaka (Neopolis) köyünde Zeus Stratios adına bir tapınak inşa ettirmiştir. Bu tapınağa ait sütun başlıkları ve sunak yazıtı Amasya Müzesi bahçesinde teşhir edilmektedir.

Bölgede huzur ve sükunetin sağlanması ile ekonomik hayat yeniden canlanmış Merzifon şehrini çevreleyen şehir surları ve kalesi yeniden tamir edilmiş şehir nüfusunun artmasıyla yeni mahalleler eklenmiştir. Yine bu dönemde Merzifona bağlı olan Aktarla (Nureni) Köyü de önemli bir Roma yerleşmesi olup 1994 Yılında Müze müdürlüğünce yapılan arkeolojik kazıda M.S. 3.yüzyıla ait Akroterli Bezemeli bir lahit çıkarılmıştır. Lahit müze müdürlüğünde teşhir edilmektedir. Roma İmparatorluğu 395'te Doğu ve Batı olmak üzere ikiye ayrılmış Merzifon ve civarı Doğu Roma İmparatorluğu (Bizans) sınırları içerisinde kalmıştır.²⁷

Romanın bir devamı olan Bizans İmparatorluğunda eski yerleşmeler aynen devam etmiş Merzifon şehri de bu dönemde önemli bir kültür merkezi olmuştur. Bununla birlikte 8. yüzyılın başlarında Merzifon ve civarı Arab akınlarına (Emevi) maruz kalmış şehir kısa bir süre Arab hakimiyetinde kaldıktan sonra tekrar Bizans hakimiyetine girmiştir. Merzifon ovasına hakim olan ve bu bölgedeki ticaret yolu üzerinde yer alan Bulak Kalesi yol güvenliğinin sağlamak için konulmuştur. 11. yüzyılda bölge ile birlikte Merzifon da Danişmentlerin hakimiyetine girmiştir. Şehrin İslam hakimiyetine girmesiyle şehirdeki Bizans eserlerinin bir kısmının cami ve medreseye dönüştürüldüğü bilinmektedir.

Resim 3 Kara Mustafa Paşa Külliyesi - Bedesten

12. yüzyılda Selçuklu egemenliğine (II. Kılıç Arslan zamanı) giren Merzifon şehri Anadolu'nun İlhanlılar hakimiyetine girmesiyle birlikte 14. Yüzyılda İlhanlı hakimiyetine girmiştir. Bu dönemde Merzifon ve havalisine yönetici olarak Moğol kökenli valiler tayin edilmiştir. İlhanlı Hükümdarı Ebu Sait Bahadırhan bu bölgenin idaresini Moğol Beyi Emir Çobanoğlu Demirtaş'a vermiştir. İlhanlı yönetiminden sonra bölge Eratna Beyliği hakimiyetine girmiştir (1335 - 1341). Eratna Beyi Şadgeldi Paşa Amasya ve Merzifon civarını da idaresi altına almışdaha sonra Şadgeldi Paşa'nın oğlu Emir Ahmet ile Kadı Burhaneddin arasında bir dizi savaşlarda sürekli el değişmiştir.

²⁷ Wikipedi Özgür Ansiklopedi, <http://tr.wikipedia.org/wiki/Merzifon> Erişim Tarihi: 1 Şubat 2013

1353-1396 tarihleri arasında Merzifon ve civarı Türkmen Beylerinden Taşanoğullarının hakimiyetinde kalmıştır. Taşanoğulları Hasan ve Ali Bey zamanında 1393 yılında Yıldırım Beyazid'in Amasya'yı işgal etmesiyle birlikte yaklaşık 3 yıl süren mücadele sonucunda Merzifon bölgesi de Osmanlı hakimiyetine girmiştir. Osmanlı döneminde Sivas eyaletine bağlı Amasya Sancağının kazası olan Merzifon önemli bir kültür merkezi olmaya devam etmiştir. 1402 yılında Yıldırım Beyazid ile Timur arasındaki savaşta dağılan Osmanlı birliğini Amasya şehzadesi Çelebi Sultan Mehmet yeniden sağlayarak Osmanlı tahtına çıkmıştır. Osmanlı hakimiyetine giren şehir Kurtuluş Savaşına kadar Osmanlı hakimiyetinde kalmıştır. I. Dünya savaşı'ndan sonra Merzifon. 15 Mart 1919'da İngilizler tarafından işgal edildi. İşgal altındaki Merzifon'da 16 Haziran 1919'da büyük bir miting düzenleyerek İzmir'in işgali protesto edildi. O sırada Amasya'da bulunan Mustafa Kemal Paşa mitingi bir telgrafla İstanbul'daki Harbiye Nezareti'ne bildirdi. Merzifonluların işgal boyunca sürdürdükleri şuurlu tepki sonucu İngilizler 27 Eylül 1919'da Merzifonu terk ettiler.²⁸

Resim 4 Kara Mustafa Paşa Cami

²⁸ Merzifon Belediyesi Kültür Yayınları, sayı:4, Mayıs 2007, s.13.

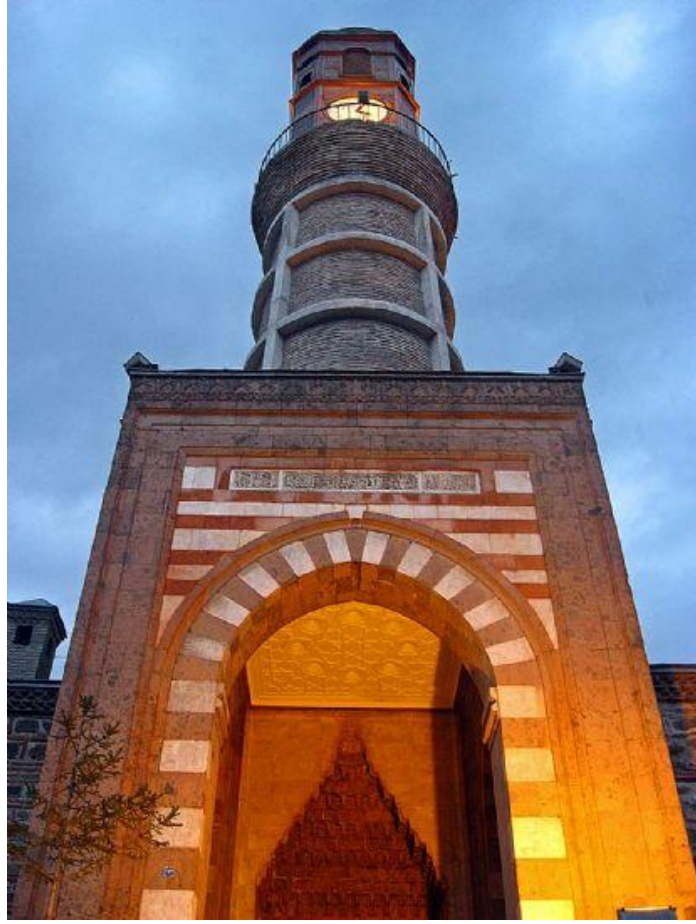
Merzifon'un maden yatakları bakımından çok zengin olması, açık bakır yataklarının bulunması yöredeki yoğun yerleşimlerin başta gelen nedenlerindedir. Coğrafi koşulların ticarete uygunluğu da bu gelişmeyi iteleyen, ivme kazandıran önemli nedenler arasındadır. M.Ö. 4. binde yöremizde görülen ilk yerleşimler, madenlerin işletilmesiyle gelişerek M.Ö. 3. binde Anadolu'nun en zengin beyliklerinin buralarda ortaya çıkmasına olanak sağlamıştır. İlk yerli halklardan sonra, bugün Hititler olarak bildiğimiz boy, M.Ö. 2. binin başlarından başlayarak yöreye egemen olmuştur. Hıristiyanlığın ortaya çıkışında ve gelişmesinde en etkin rolü oynayan ilk Yedi Kilise buralarda kurulmuş, bunu diğerleri izlemiştir. 1071 Malazgirt Zaferinden sonra, Anadolu Selçukluları ile birlikte bölgede Türk egemenliği başlamıştır. Merzifon'un ne zaman ve kimlerce kurulduğu zamanımızda da kesinlik kazanmış değildir.²⁹

Resim 5 Çelebi Sultan Medresesi ve Saat Kulesi

Bununla birlikte, Anadolu Selçukluları Devletinin kuruluşundan çok daha önceleri, Bizans döneminde bile bir yerleşim yeri olduğu bilinmektedir. Özellikle Gelgiras (Çatalkaya), Aktarla (Nureni) Oymaağaç, Bulak Koç Köy, Alışar ile kent merkezindeki Bizans ve önceki dönemlere özgü kalıntılar bu görüşün kesin kanıtları olarak, şimdi de ayakta. 6. Mitridatesin oğlu 2. Pharnakenin Romalılara yenilmesiyle yöremizde tam bir Roma egemenliği başladı. M.Ö. 63de Pompeius, Amasya ve Merzifon Bölgesini, Portus Bithinyaya bağladı. M.Ö. 395de İmparator Theodorusun ölümüyle Roma ikiye bölündü, yöremizde Bizans dönemi başladı ve İstanbul'dan yönetildi. Bölgemiz, 4.yüzyılda Hazar Hükümdarı Salih Han Komutasındaki PEÇENEK ve KUMANLAR tarafından ele geçirildi.

²⁹ Berin Taşan, Vakıflar Dergisi, sayı:13, 1981, s.45

Resim 6 Saat Kulesi *

Ancak Bizans İmparatoru Marsıyanus 541 yılında bölgeyi tekrar Bizans topraklarına kattı. Justinianus zamanında bölgede güvenlik sağlandı ve imar çalışmaları hızlandırıldı. 761 yılında Emir Malik komutasındaki Abbasiler, Bizans ordusunu büyük bir yenilgiye uğrattı ve böylelikle yöremizde Abbasi egemenliği başlamış oldu. Abbasilerle Bizans arasında birkaç kez el değiştiren bölgemiz, Abbasilerin son dönemlerindeki güçsüzlüklerinden yararlanmayı bilen Bizanslılarca 965’de yeniden ele geçirildi. Orta Karadeniz ilçesi olan Merzifon, Amasyalı Coğrafya Bilgini STRABON’a göre, PHALEMONİTİD adlı bir yerleşim yeri idi. Bulunduğu ovaya FAZEMON deniliyordu. M.Ö. 64’de Romalı Komutan Pompei, Pontus Kralı Mitridatı savaşta yendikten sonra, bu bölgede uzun bir inceleme gezisine çıkmış ve PHAZEMONİTİTe de uğramıştır. (Buranın yüzyıllardır adı birçok kez değişen MERZİFON olması güçlü bir olasılıktır.) Merzifon, M.Ö. 20 yıllarında, İmparator OGÜST tarafından bayındır bir duruma getirilmiş ve adı FAZEMON NEOPOLİS olarak değiştirilmiştir.³⁰

* Saat Kulesi, ilçe merkezinde, Ziya Paşa Merzifon Çelebi Mehmet Medresesi, anıtsal giriş kapısı üzerinde bulunmaktadır. [Celebi Sultan Mehmet](#)’in emri ile Mehmet Memişoğlu Ebubekir tarafından yapılmıştır. Bu saat kulesi [Amasya](#) Mutasarrıfı Ziya Paşa tarafından yenilenmiştir. 1866’da inşa edilmiştir. Çemberlerle çevrili yuvarlak kule, yapılı saatin gövdesinde bir de şerefe bulunmaktadır. Tuğladan yapılmış silindirik gövdelidir. Bu gövde üç çember ile daha hareketli bir görünüm kazandırılmıştır. Minareyi andıran kulenin köşeleri prizma şeklinde olup, her yüzüne yuvarlak kadranlı birer saat yerleştirilmiştir. Üzeri kubbe ile örtülü olan saat kulesinin çanının sesinin iyi duyulabilmesi için her yöne yuvarlak kemerli birer pencere açılmıştır.

³⁰ Berin Taşan, Vakıflar Dergisi, sayı:13, 1981, s.46

M.Ö. 5.yüzyılda FAZEMON NEOPOLİS, Bizans topraklarına katılmış ve Merzifon adıyla anılmaya başlanmıştır. Amasya Tarihinin yazarı Hüseyin Hüsamettin Bey, Merzifon'un en az iki bin yıllık tarihi olduğundan söz eder. Merz sözcüğünün Farsa da SINIR, YEREL ve SESSİZLİK anlamına geldiğini, sonundaki FON takısının PONT sözcüğünün Arapçalaştırılmışı olduğunu söyler. Buna göre Merzifon, Pont Sınırı ya da Pont Karargâhı anlamına gelmektedir. Alman Bilginlerinden, Doğu Ülkeleri Tarihçisi MORTMAN, 1850 yılında, Samsun üzerinden Merzifon'a uğramış, o da Merzifon'un en az iki bin yıllık bir geçmiş olduğunu ve eski çağlardaki adının PRAZEMON olduğunu yazmıştır.

şekil 7 Fen Lisesi

M.Ö. 334'de Makedonyalı Büyük İskender Anadolu'yu ele geçirip savaşta Daryüsü (Dara) yenince bütün Kapadokya (Amasya, Tokat, Sivas, Erzincan; Erzurum, Gümüşhane, Rize, Trabzon, Samsun, Çorum ve Yozgat tan oluşan bir bölge) İskender'in egemenliği altına girmiştir. Daha sonraları yörede İran Valisi olarak görev yapan Mitridat, İran'dan ayrılarak bağımsız bir devlet kurmuştur.³¹

*Amerikan Koleji 1886 yılında inşa edilmiş, 2010 yılında yapılan restorasyon ile fen lisesine dönüştürülmüştür. Askeri alanda yer alanda yer almaktadır. Kagirden yapılmış olup dikdörtgen planlıdır. Bodrum katı fırın olarak kullanılmıştır. Güney cephesinde merdivenlerle çıkılan iki yuvarlak kemerli kapı, iki yanında ise beş pencere bulunmaktadır. Doğu cephesinde kare planlı ahşap ve konik külahla örtülu saat kulesi bulunmaktadır. Çatı örtüsü kırma çatılı olup alafanga kremitle kaplıdır.

³¹Baha Tanman, Kara Mustafa Paşa Camisi, Türk Sanat Tarihinde İkonografik Araştırmalar, 1993, s.491-522

Mitridat soyundan gelen hükümdarlar, Amasya'yı kendilerine başkent yapmışlardır. Ctitesin torunlarından 5. Mitridat M.Ö. 222de şimdiki Merzifon'un yerinde bir kale yaptırarak Amasya ve Osmancık Boğazlarını koruma altına almış, buraya da Merzifon, Merzipan, Merziban denilmiştir. Amasya Tarihinin yazarı Hüseyin Hüsametdin Bey, Hülasatül-Fetva adlı bir kitabın arkasındaki Sadettin Muhammed-ül Merzifoni, Elmüştehir Bisad-İrrumi adlı bir kişinin, Rebiül-Ahir (Arapça ayların dördüncüsü) 793 tarihli, bir kenar notunda, kendi lakap ve imzası El Mevsüm Medinetül Bi-Merziban Kentinden diye adlandırdığını yazmıştır. Merziban adı, bazı eski yayınlarda da geçer. Farsça Sınır Bekçisi anlamındadır. Kamüs-ü Türki: Marsıvan, Merzifon sözcüklerinin sınır görevlisi (bekçisi) anlamına gelen, Merziban sözcüğünden kalma olduğunu yazmaktadır. (S.1256) Merzifon'un kuzey yönü, Vezir köprü bölgesi, bu satraplığın sınırını oluşturduğuna göre Merziban ya da Merzipont adları bu açıklamaya uygun görünmektedir.³²

Bu aktarılanların ışığında, türlü tarihi kayıt ve söylentilere göre, Merzifon'un milattan birkaç yüzyıl önce kurulduğunu söyleyebiliriz. Merzifon ile ilgili sağlıklı denilebilecek bilgiler, Sivas Sultanı Kadı Burhanettin yönetimindeki yerlerin Yıldırım Beyazıt tarafından Osmanlı topraklarına katılmasıyla netleşmeye başlar. 1071de Horasan Selçuklularından Alparslan ile Bizans arasında geçen Malazgirt Savaşı, Bizansın yenilgisiyle sonuçlanmış, Alparslan, savaşta yararlılıkları görülen Melik Danişment Ahmet Gaziyeye, yaptıklarının ödülü olarak ele geçirdiği yerlerin yönetimini armağan etmiştir. Daha sonra bu yöreyi, İzzettin Kılıçaslan (İkinci Kılıçaslan) 1174 tarihinde tümüyle ele geçirerek Danişmentli yönetimine son vermiş, Merzifon da diğer kentlerle birlikte Selçukluların yönetimi altına girmiş, bölgedeki Danişmentli egemenliği 103 yıl sürmüştür.

Şekil 8 Kültür Merkezi (Doğan Sineması) *

*Ermeniler tarafından Amerikan Protestan Kilisesi olarak kullanılan, ancak Cumhuriyetin ilk yıllarıyla birlikte Doğan Sineması ismiyle faaliyet gösteren Kültür Merkezi, 1980 yıllarına kadar bu şekilde devam etti. 1990'lı yılların başında Diyanet İşleri Başkanlığı'na geçen tarihi yapı, daha sonra Kültür ve Turizm Bakanlığı'na devredildi.

³² Rafet Yinanç, Vakıflar Dergisi, 1982, sayı:15, s.5-22.

Anadolu Selçuklularının dağılmasından sonra yöremiz Moğolların (İlhanlılar) istilasına uğramıştır. Moğol Valilerinin bölgeye ve bölge halkına birçok zararları olmuştur. Halit Ethem Beyin Düveli İslamiyet Tarihine göre Kadı Burhanettin, Akkoyunlular ile Divriği Karabel’de yapılan savaşta ölünce komutanları onun yerine oğlu Zeynel Abidini getirmek istemişlerse de Akkoyunlular ve Timur tehlikelerine karşı koyamayacaklarını anlayıp Osmanlıların koruması altına girmişlerdir. Sultan Yıldırım Beyazıt Sivas’a kadar gelerek kenti teslim almış, böylece bölgede Osmanlı egemenliği başlamıştır. Merzifon’un bu tarihten sonra hızla geliştiği kentteki yapıların tarihçelerinden anlaşılmaktadır. Merzifon ve Havzada 1350-1398 yılları arasında Taşanoğulları egemendi. Taşanoğulları, Danişmentliler ve Osmanoğulları ile birlikte Anadolu’ya gelen bir Türkmen boyudur. Yıldırım Beyazıt 1393de Çorumda Kadı Burhanettin’i yenip Amasya’yı alınca Taşanoğulları kendiliklerinden Osmanlılara katılmışlardır.

Evliya Çelebinin Merzifon ile İlgili Anlattıkları (Seyahatnameden): Altı gün Gör Köyünde konaklayıp yedinci günü kalkarak Merzifon Kalesine geldik. Kale Danişmentlilerin yapısıdır. Yıldırım Beyazıt devrinde ele geçirilmiştir. Sivas Eyaletinin Amasya Sancağına bağlı, kerpiçten yapılmış güzel bir kaledir. İçinde ev yoktur. Cephane ve askeri malzemeleri koruyan koruyucuları vardır. Kent, Pir Dede Sultan’ın vakfidir. Kentin yöneticisi Kızlar Ağasıdır. Üç yüz akçelik kutsal bir ilçedir. Kadısının yıllık altı kese altın geliri vardır. Türk ilidir. Halkı kusursuz, sağlam, yumuşak huylu insanlardır. Ucuzluk ve bolluk içinde, düzenli yapıları olan bir kenttir. Taşan Dağının güney eteğinde olup dörtbin kadar kiremit ve toprak damla örtülü evi vardır. 44 mahalle, 74 camiidir. Eski Camii ile Medrese Önü Camii en ünlüleridir. Medreselerinden, Sultan Murat’ın (Çelebi Sultan Mehmet) onarttığı medrese dershanesi çok, bir fil yılı eğitim yapılan bir yerdir. Hadis bilimi bile okunmaktadır. Havası güzel bir kent olduğundan halkı sağlıklı, sağlam insanlardır. Antep pekmezi gibi güzel pekmezi, leziz ve sulu üzümü olur. Pir Dede Tekkesinin çevresinde ve diğer yerlerde altı yüz dükkân vardır. Boyacı dükkânları çoktur. İran boyasından daha iyi boya yaparlar. Mavi boyası ünlüdür. Kırım ülkesine buradan tüccarlar, her yıl binlerce top pembe bez götürüp tutsaklar ile değiştirirler. Kırım halkının ferace (uzun, siyah çarşaf) ve iç çamaşırları hep Merzifon bezidir. Pembe ipliği de ünlüdür. Kentlilerin döşekleri alaca, yastıkları çizgili, hoş yorgan yüzleri, çarşaf ve perdeleri çok ünlüdür.³³

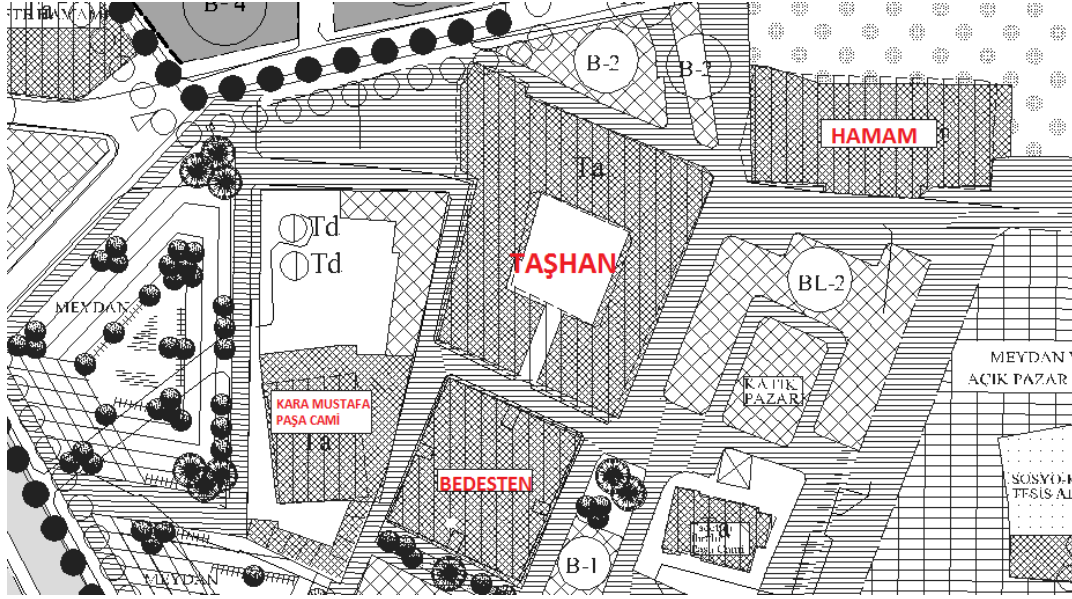

Resim 9 Belediye Hizmet Binası *

*1924 yılında okul binası olarak inşa edilen yapı restore edilerek belediye binası olarak hizmet vermektedir.

³³ Cafer Fatsa, Evliya Çelebi’nin Seyahatnamesi ve Yorumu, Ankara, 1988, s.48.

7. TAŞHAN

Şekil 2 Vaziyet Planı

Kara Mustafa Paşa külliyesine ait binalardandır. İnşa kitabesi bulunamadığından yapının yapılış tarihi bilinmemektedir. Vakfiye kayıtlarındaki bilgiler, plan ve mimari özellikleri yapının 17. yüzyılın üçüncü çeyreğinde inşa edilmiş olabileceğini göstermektedir. Giriş kapısı üzerindeki uçlar kavisli konsollarda çıkıntı teşkil eden cumbalar, duvarlardaki kesme taşlar arasında yer alan tuğla hatıllar XVII. yy karakteristik vasıflarıdır. Merzifon Taş Han'ın gerek plan, gerekse mimari yapı açısından Osmanlı hanları içerisinde çok önemli ve ayrı bir yere sahip olduğu söylenir.³⁴

Kara Mustafa Paşa Cami, Osmanlı Sadrazamlarından Merzifonlu Kara Mustafa Paşa tarafından, 1667 yılında yaptırılmıştır. Bedesten³⁵, 17yy da yapılmıştır. İç mekanda kalın payeleri birleştiren büyük sivri kemerler, dokuz adet kubbeden oluşan üst örtüyü taşımaktadır. Dıştan yapı; bir sıra kesme taş, üç sıra tuğladan oluşan beden duvarlarına sahiptir. Ancak her cephenin orta kesiminde kesme taştan dışa doğru çıkıntı yapmış tonoz örtülü dört adet giriş kapısı mevcuttur. Bu kapılar arasında Bedesteni çevreleyen arasta bulunmaktadır. Üst örtüsü dıştan hemen her bedestende olduğu gibi sekizgen kasnaklı kirpi saçaklı kubbelerle örtülmüştür.

Paşa Hamamı³⁶ Kara Mustafa Paşa Külliyesine ait olmakla birlikte, 1680 inşasına başlanmıştır. 1971 yılında Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından restore edilmiştir. Yapının duvarlarında, düzgün kesme ve kaba yonu taş ile tuğla malzeme kullanılmıştır. 2013 yılı ile restorasyon projeleri hazırlanarak, aslına uygun olarak restore edilecektir.

³⁴ Sevim Kaya, Kara Mustafa Paşa'nın Vakıfları, Ankara, 1986, s.13

³⁵ Reşad Ekrem Koçu, Bedesten ve Kapalıçarşılar, 2002, s.61.

³⁶ Hicabi Gülgen, Kara Mustafa Paşa Cami ve Hamamı, İstanbul, 1996, s.47

Resim 10 Yerleşim Planı

Dikdörtgen planda yapılmış olan hanın güney cephesinde yuvarlak kemerli büyük bir kapısı bulunmaktadır.İki kat halinde yapılmış olan beden duvarları etrafında sivri kemerli dükkanlar yer almaktadır.Dış duvarlarda iki kat birbirinden bütün kenarları kat eden silmeli bir filiz ile ayrılmaktadır.Birinci katı teşkil eden dükkanların üzerinde kalan duvarlarda üç sıra tuğla olup üzerinde sivri kemerli alınlıkları bulunmaktadır.Hanın alt ve üst katları bütün cepheyi boydan boya kat eden silmeli birfriz ile ayrılmıştır.³⁷

Resim 11 Taşhan ve Bedesten

³⁷ Taşhan, Vakıflar Bölge Müdürlüğü, 1996, s.6

Resim 12 İç Avlu

İç kısımda tamamen kesme taştan yapılmış olan duvarlar iki katlı ve revaklıdır. Orta kısımda yer alan kareye yakın dikdörtgen avlunun kuzey cephesinde sivri kemerli ve kalın kesme taş payeli revaklar arkasında büyük taş kolonlarla çıkıntı teşkil eden cumba şeklindeki odalar ve bu odaların altında hayvanlar için ahırlar yer almaktadır. Doğu ve batı yönlerde ise zemin hizasında beşer oda birer kapı ile avluya bakmaktadır. Güney cephede birinci kat giriş kapısının büyük kemeri dört bölüm meydana getirmektedir. Hanın ikinci katındaki doğu ve batı cephelerdeki kesme taş payelerin üzerinde tuğla kemerli revaklar çapraz tonozla örtülmüştür.³⁸

Resim 13 İç Koridor

³⁸ Hasan Önönder , Taşhan, Yeni İpek Yolu, 2004, s:36

Resim 14 Oda İçi Görünüm

Boydan boya bütün kenarlar boyunca uzanan revakların arkasında birer kapı ve pencere ile revaklara açılan kubbeli odalar bulunmaktadır. Kuzey ve güney kenarlarda revakların avluya bakan yüzlerinde kemerlerin içleri kesme taş duvarlarla örülmüştür. Kemerlerin içlerinde dikdörtgen söveli pencereler ve kemer aralarında beden duvarlarından çıkıntı teşkil eden kuş köşkleri yapılmıştır. İkinci kat revakların zemini hizasında bulunan büyük taş konsolların varlığı evvelce burada balkonların olduğuna delil teşkil etmektedir. Kuzey cephede revakların yan yana iki zarif çeşme hanının içinde ayrı güzellik katmaktadır.³⁹

Resim 15 Avlu Çeşmeler

³⁹ Taşhan, Tokat Vakıflar Bölge Müdürlüğü, Vakıf Dergisi, 2006, sayı:18, s.56

Resim 16 Birinci kata çıkış merdiveni

En alt katta depolar ve avlu ünitesi , avlu seviyesindeki katta tüccar odaları , en üst katta ise misafir ve bekar odaları bulunmaktadır.Üç katlılık kuzey bölümünde ise çok açık şekilde kendini göstermektedir.Bu bölümde bulunan oldukça büyük planlanmış ahır ünitesi , yapının kervansaray ve menzil hanı fonksiyonlarını da üstlendiğine işaret eder.⁴⁰

Resim 17 Bodrum Kat İniş Rampası

⁴⁰ Taşhan, Tokat Vakıflar Bölge Müdürlüğü, Vakıf Dergisi, 2006, sayı:18, s.57

Yapının şu an ki durumu incelendiğinde onarıma başlandığı anlaşılmaktadır. Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından 1975,1978 ve 1985 yıllarında yapı ile ilgili durum tespiti ve onarım raporları hazırlanmıştır.2008 yılında Taşhan'ın restorasyon işi ihalesi yapılmış olup çalışmalara başlanmıştır.Yapıda ana inşa malzemesi düzgün kesme taştır.Ancak kemer alınlıkları köşelerinde tuğla kullanılmıştır.⁴¹

Resim 18 Birinci Kat İç Koridor

Avluya bakan cephelerde de taş malzeme ağırlık kazanmaktadır.Kuzey ve güney cephelerde düzgün kesme taş hakimdir.Doğu ve batı cephelerde alt katlar tamamen taştır.İkinci kat revaklarının kemer alınlıkları ve köşelikleri tuğla malzemelidir.Avlu ve koridorların zemini özensiz yassı taşlarla döşenmiştir.Taş ve tuğladan farklı olarak ahşap malzemeye kemer gergilerinde rastlanmaktadır.Yapı tek avlulu i kısmen üç katlı ve kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen planlıdır.Hanın alt kat seviyesi sivri kemerlerle dışa açılan dükkan sıralarından oluşmaktadır.Doğu cephede on bir , batı cephede sekiz dükkan vardır.⁴²

Resim 19 İç mekan Kemerler

⁴¹ Merzifon Belediyesi Kültür Yayınları, sayı:6, 2008, s.19

⁴² Taşhan, Tokat Vakıflar Bölge Müdürlüğü, Vakıf Dergisi, 2006, sayı:18, s.57

Resim 20 Giriş Cephesi Dış Dükkanlar

Her iki cephe aslında simetrik olarak düzenlenmiştir. Ancak batı cephenin kuzeyinde yapıya sonradan eklenmiş dükkanlar, bütünlüğü bozduğu gibi kuzeybatı köşedeki hana ait dışa taşıtılı ünitenin de algılanmasını güçleştirmektedir.⁴³

Resim 21 Sağ Yan Cephe Dış Dükkanlar

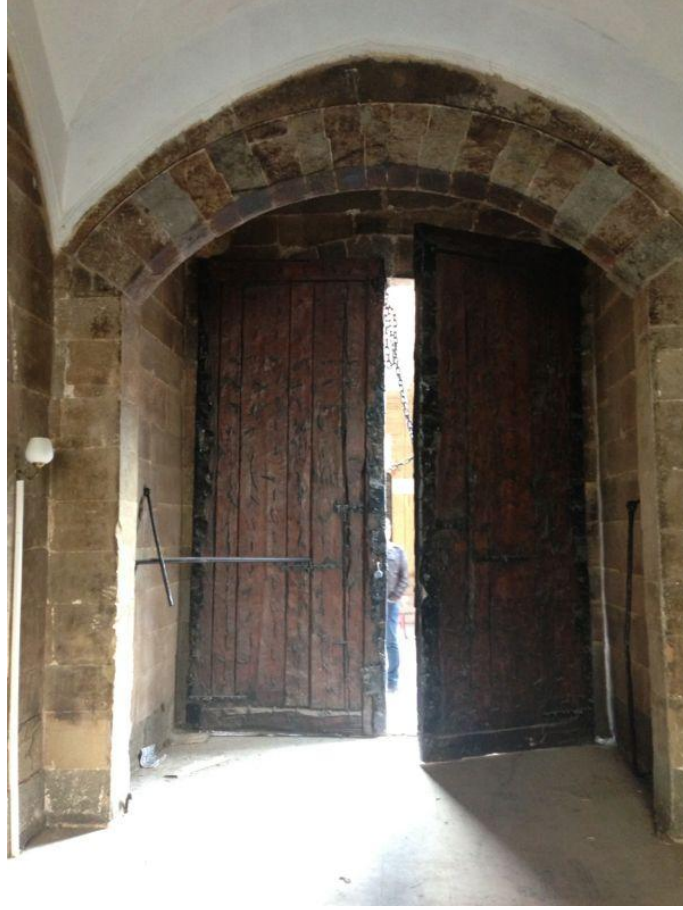
⁴³ Taşhan, Tokat Vakıflar Bölge Müdürlüğü, Vakıf Dergisi, 2006, sayı:18, s.58

Taşhan'ı farklı yapan özelliklerinin başında ahır ünitesi gelmektedir.Yapının avlu düzenlenmesinde doğu , batı ve güney cepheleri iki katlıdır.Kuzey kanatta ise özel bir biçimlenme ile üç katlı bir kuruluş göze çarpmaktadır.Bunun nedeni ahır ünitesinin avlu zemininden yarım kat aşağıda inşa edilmesidir.Bu tasarım Osmanlı hanları içerisinde yalnızca Merzifon Taşhan'da görülmesi açısından önemlidir.2008 yılında ihalesi yapılan Taşhan , Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından restore çalışmaları devam etmektedir. ⁴⁴

Resim 22 Giriş Kapısı

⁴⁴ Abdalbaki Yeşil, Kara Mustafa Paşa Külliyesi, Ankara, 1992, s.55

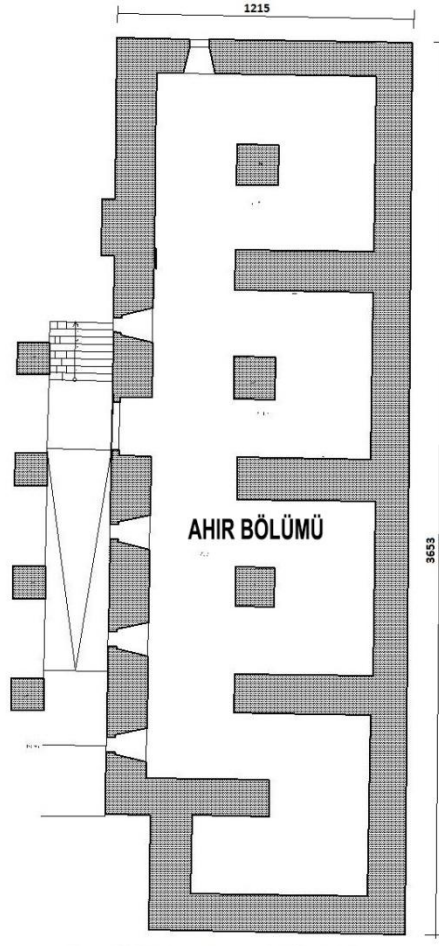
Resim 23 Giriş Kapısı İç Bölümü

Resim 24 Giriş Bölümü

8. Taşhan Mimari Özellikleri

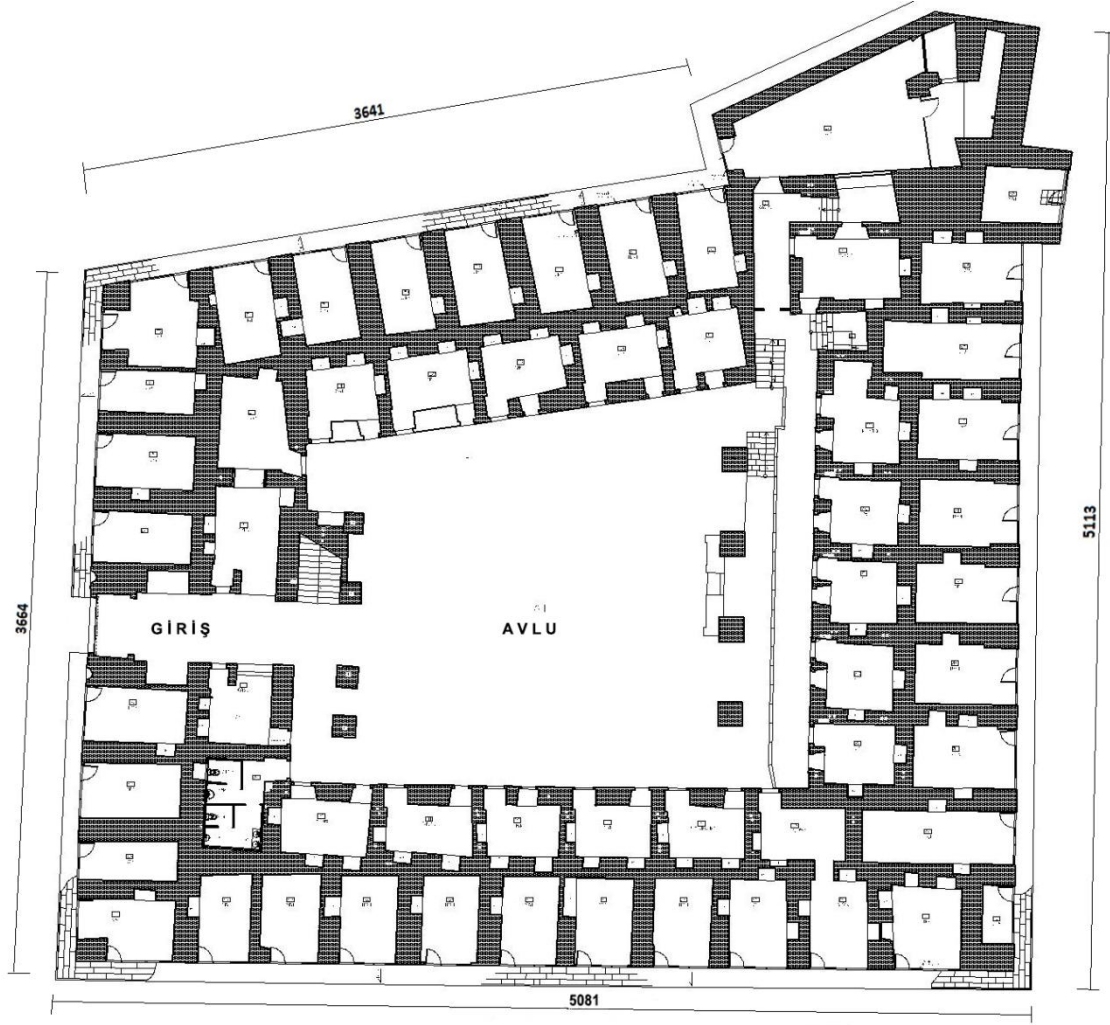
17.yüzyılın üçüncü çeyreğinde inşa edilen taşhan, tek avlulu olarak inşa edilmiştir. Bodrum zemin ve birinci kattan oluşmaktadır. Kara Mustafa Paşa Külliyesi içerisinde bulunmaktadır. Kara Mustafa Paşa Cami ve Şerbetçi Cami'ne bulunduğu için han içerisinde mescit bölümü bulunmamaktadır. Külliye adı ile anılan kompleks yapı topluluğu, farklı ihtiyaçları bir arada çözmüştür. Cami, han bedesten ve hamamdan oluşan bu topluluğun her bir üyesi farklı fonksiyonları yerine getirmektedir.⁴⁵

Şekil 3 (-3.49 kotu) Bodrum Kat Planı

Bu dönemde yapılan hanlarda bodrum kat yapılmış ve esas avlunun altına gelen kısım ahır olarak kullanılmıştır. Ancak taşhanda ise ahır bölümü yapının kuzey bölümüne yapılan kısmi bodrumla sınırlandırılmıştır. Dışa açılan aydınlatma için beş adet küçük ebatlı pencere yapılmıştır. Esas avludan bodrum kata rampa ile inilmektedir.

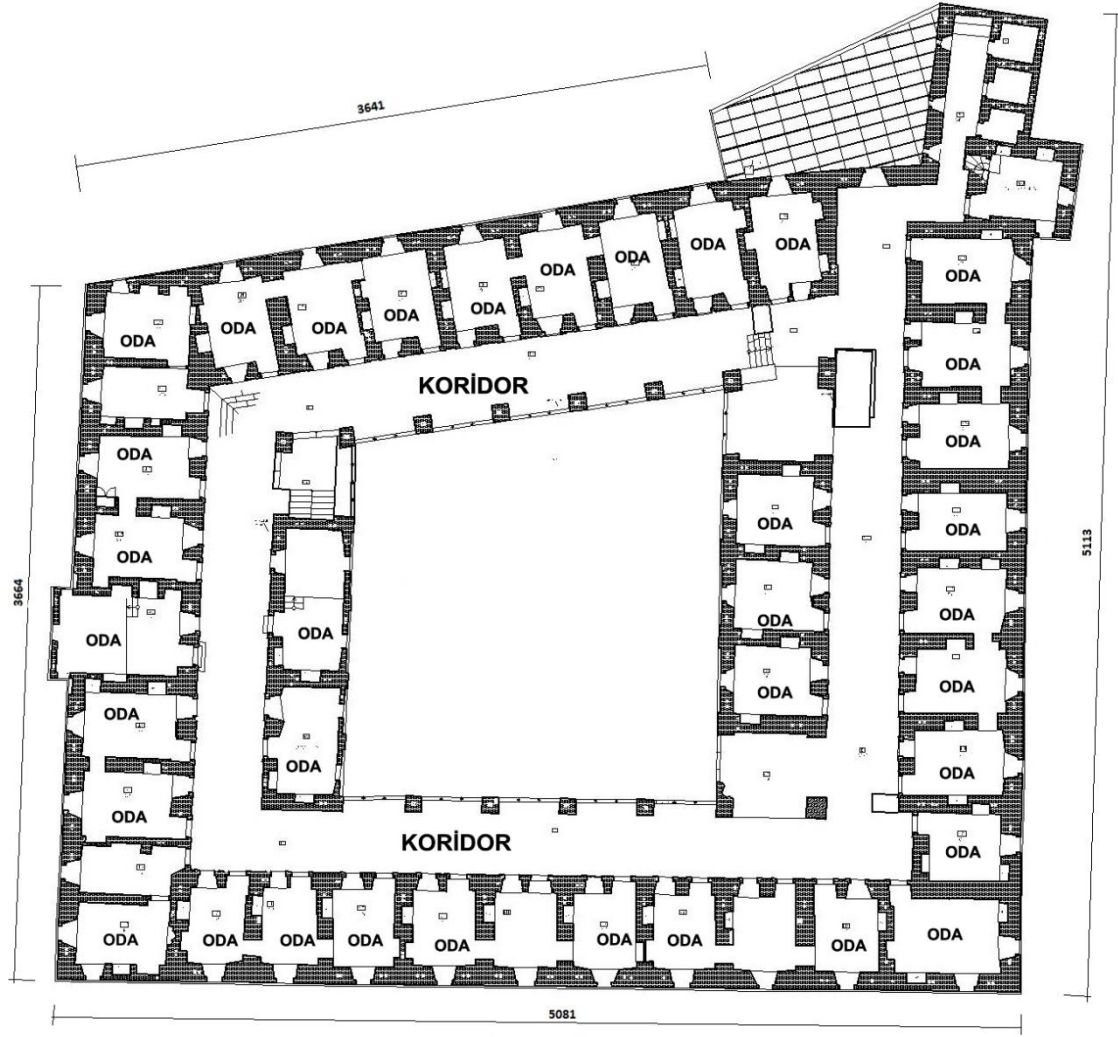
⁴⁵ Hicabi Gülgen, Kara Mustafa Paşa Cami ve Hamamı, İstanbul, 1996, s.65

Şekil 4 (0.00 kotu) Zemin Kat Planı

Hanın zemin katının dışa bakan bölümleri işyeri olarak yapılmıştır. Otuz üç adet işyeri hanın zemin katının dışına dizilmiştir. Hanın tek girişi bulunmaktadır. Giriş avluya açılmaktadır. Avludan üst kata çıkan merdiven ve bodrum kata inen rampa bulunmaktadır. Avluda iki adet çeşme bulunmaktadır. Zemin katta iç avluya bakan bölümlerde bulunmaktadır. Bu bölümler tacir ofisi olarak da kullanılmıştır.⁴⁶

⁴⁶ Taşhan, Tokat Vakıflar Bölge Müdürlüğü, Vakıf Dergisi, 2006, sayı:18, s.66

1. kat planı

Şekil 5 (+3.62 kotu) Birinci Kat Planı

Hanın birinci katı ise konaklama için ayrılmıştır. Bu katın ortasında hanın tamamını dolanan bir koridor oluşturulmuştur. Bu koridorun iki kenarı direk olarak avluya bakmaktadır. Koridorun iki tarafına ise odalar sıralanmıştır. Her odada ocak ve niş bulunmaktadır.⁴⁷

Emniyet gereği oda pencereleri küçük tutulmuş ve demir parmaklık ile koruma altına alınmıştır. Odaların bazılarında bulunan dolaplar içerisinde misafirlerin yıkanma ihtiyaçlarını gidermek için bölüm bulunmaktadır. Ocakta ısıtılan su ile bu bölümlerde yıkanılmaktadır. Kırk odası olan taşhanda, otuz beş tanesi dış alana bakarken, beş tanesi ise iç avluya bakmaktadır.⁴⁸

⁴⁷ Merzifon Belediyesi Kültür Yayınları, 2007, sayı:7, s.10

⁴⁸ Taşhan, Tokat Vakıflar Bölge Müdürlüğü, Vakıf Dergisi, 2006, sayı:18, s.62

Resim 25 Kuyumcular Sokak Dış Dükkanlar

8.1 Sirkülasyonlar

Taşhanın tek girişi bulunmaktadır. Bu giriş avluya bağlanmaktadır. Avlu bölümünden kısmi bodrum katta bulunan ahır bölümüne inen bir rampa bulunmaktadır. Üst katta bulunan oda bölümlerine çıkış için merdivende avluya bağlanmaktadır.

Birinci katta zemin kattan çıkan tek merdiven kare planlı olan katı dolanan koridora bağlanmaktadır. Bu koridorun iki cephesi iç avluya bakmaktadır.

8.2 Çatı Sistemleri

İki kattan oluşan tarihi yapının ortasında bulunan avlu açık bulunmaktadır. Üst katta bulunan odaların üzeri ise kırma çatı ile örtülüp alaturka kiremitle kapatılmıştır. Giriş kapısının üzerinde ise kubbe bulunmaktadır. Konaklama için kullanılan her odada bulunan ocaklar için çatıdan baca çıkmaktadır. Bu bacalar ise harman tuğla ile örülmüştür.

8.3 Aydınlatma

Taşhanın zemin katında dükkanlar bulunmaktadır. Bu dükkanlar büyük pencereler ile kapatılmış ve aydınlanma sağlanmıştır. Üst katlarda ise odalarda güvenlik sebebi ile küçük pencereler bulunmaktadır ve bu pencereler korkuluk ile kapatılmıştır.⁴⁹

⁴⁹ Bozkurt Ersoy, Hanlar, Atatürk Kültür ve Tarih Yüksek Kurumu, Ankara, 1991, Akm yayını, sayı:49,s.45

Resim 26 Kuyumcular Sokak Sol Yan Cephe

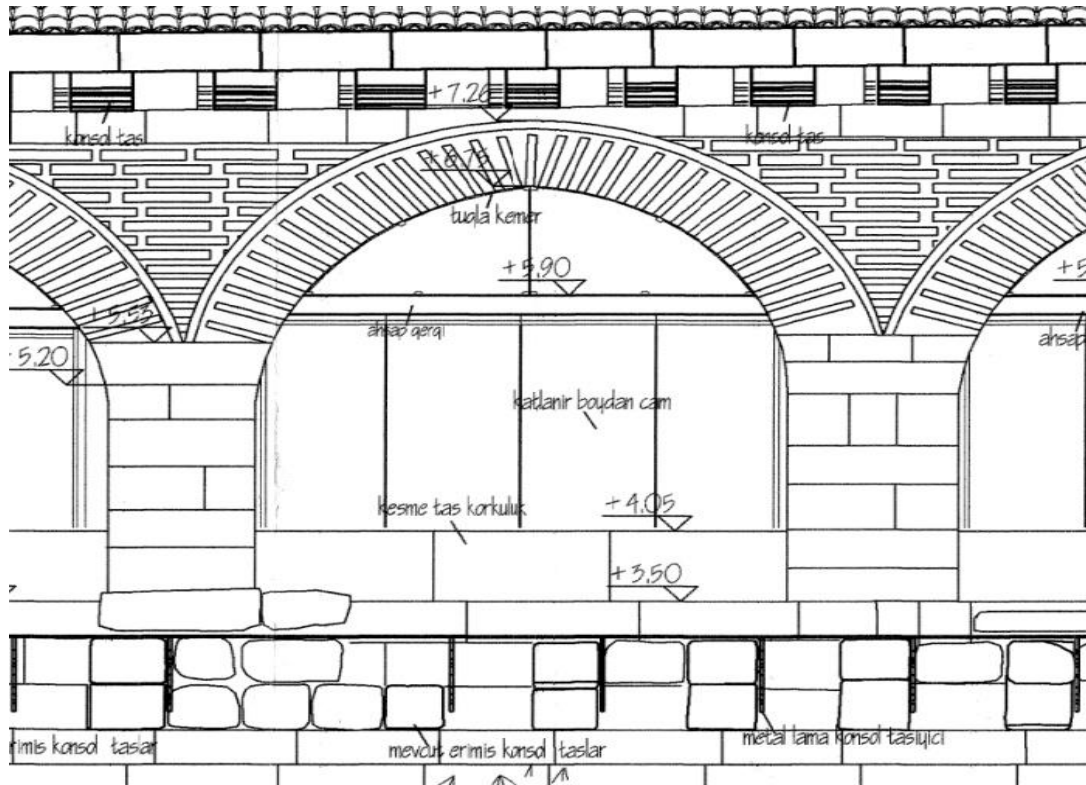
Resim 27 Taşhan Aydınlatmaları

Kara Mustafa Paşa Külliyesi yapılan restorasyon çalışmaları sonucunda aydınlatılarak akşamları da hizmet vermeye devam etmektedir.

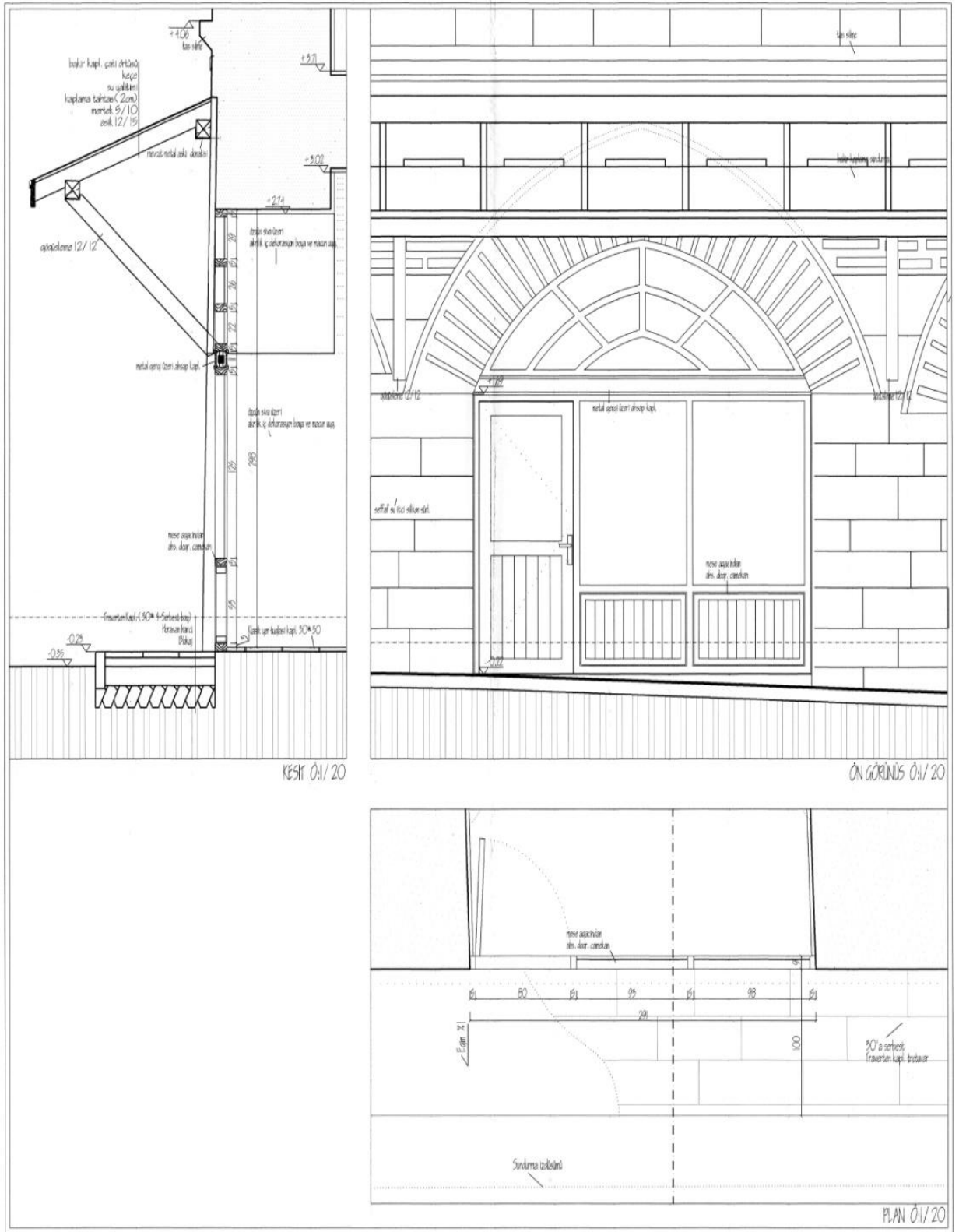

Resim 28 Taşhan Girişi Gece Görünümü

9. Taşhan'a Ait Detaylar

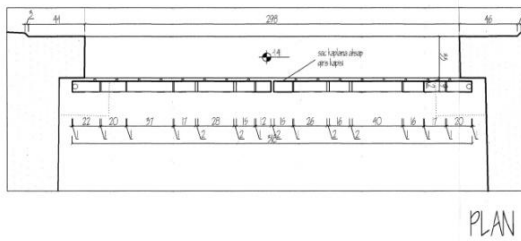
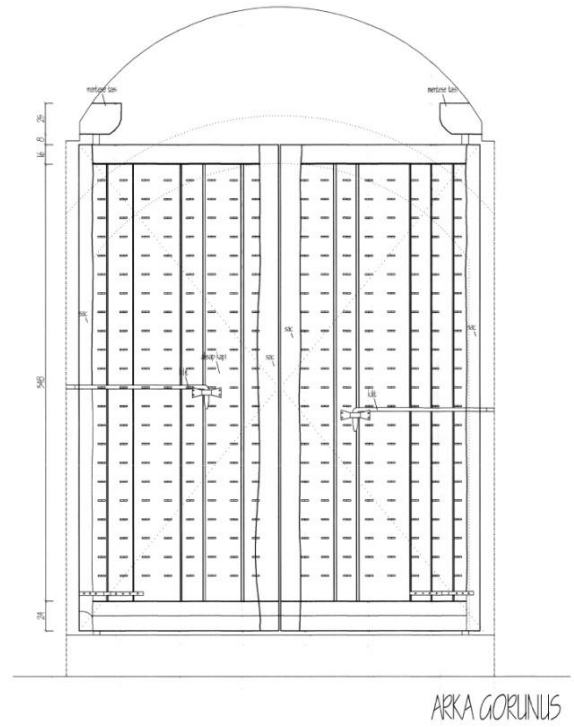
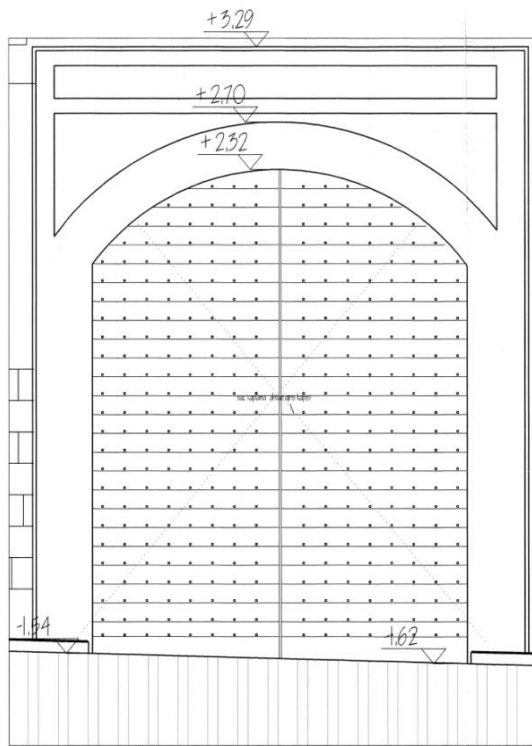
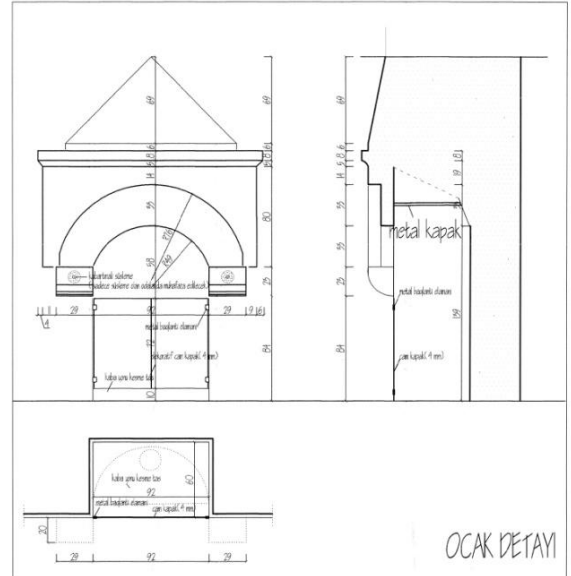
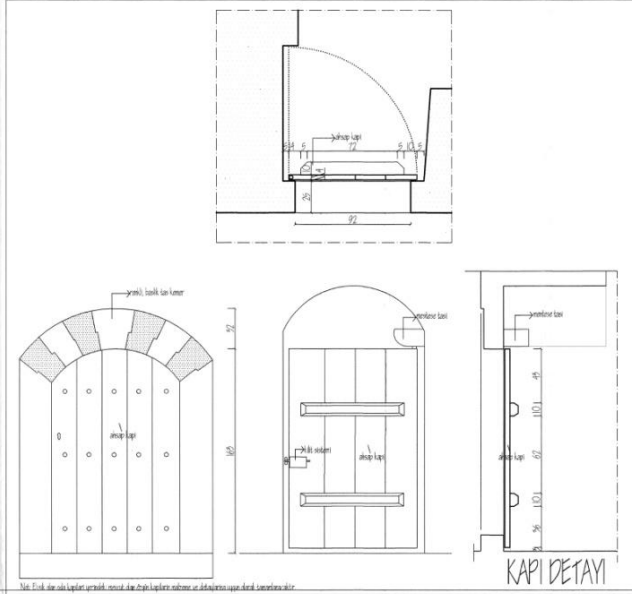

Şekil 6 Kemer Detayı

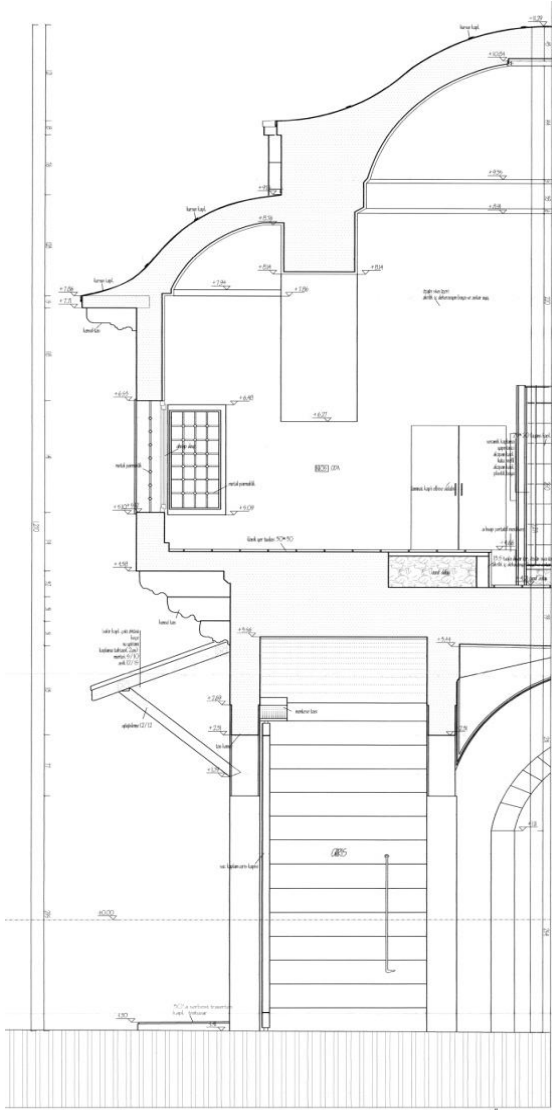
DİŞ DÜKKANLAR DOĞRAMA DETAYI 01/20

Şekil 7 Dış Dükkan Detayı

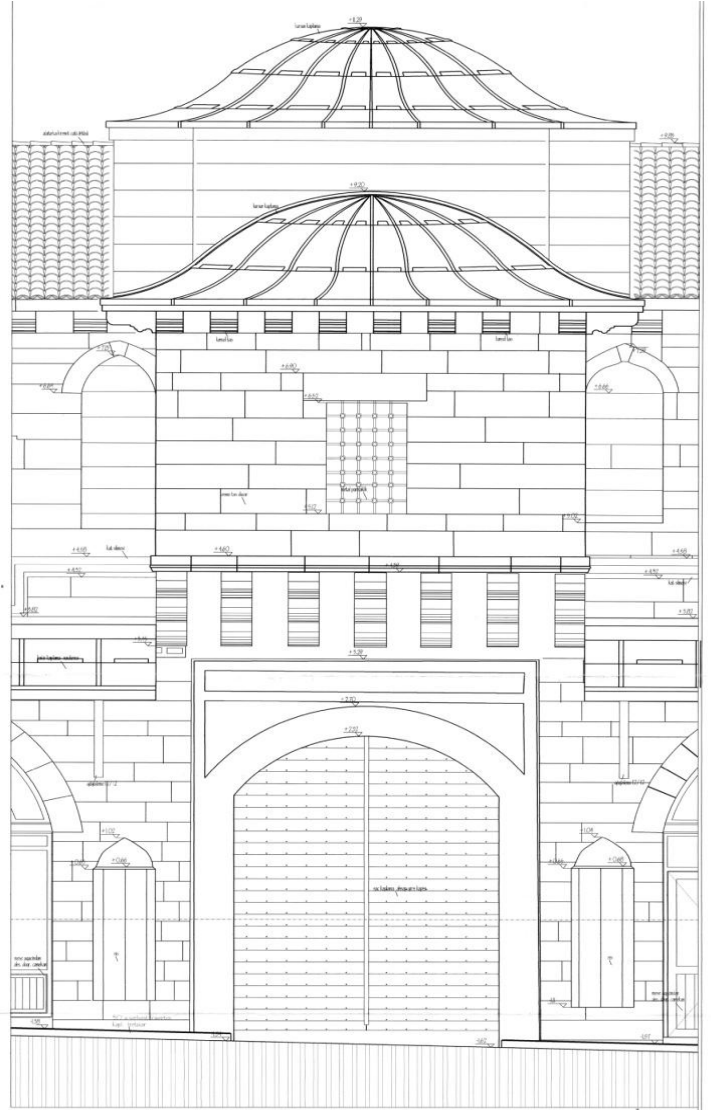

GİRİŞ KAPISI DETAYI Ö:1/ 20

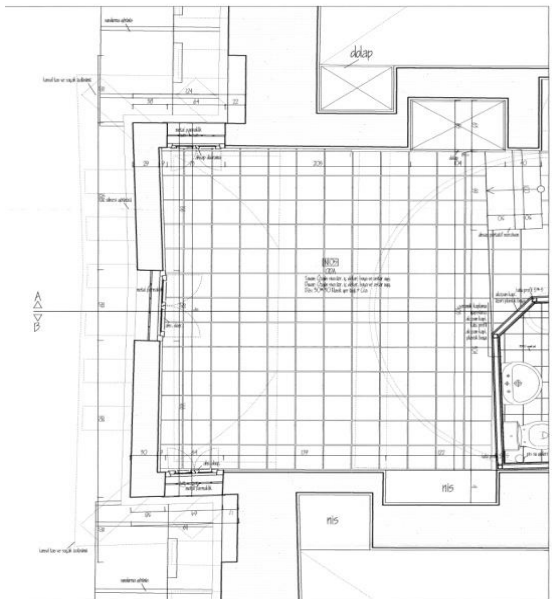
Şekil 8 Giriş Kapı Detayı

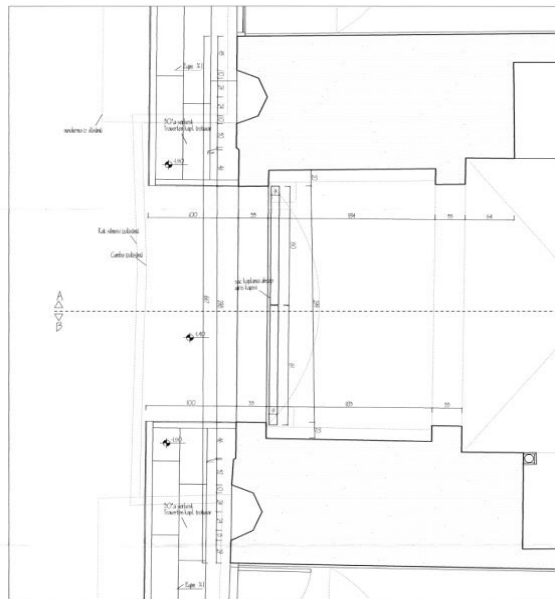
GİRİŞ SİSTEM KESİTİ 0:1/ 20

GİRİŞ ON GÖRÜNÜŞ 0:1/ 20

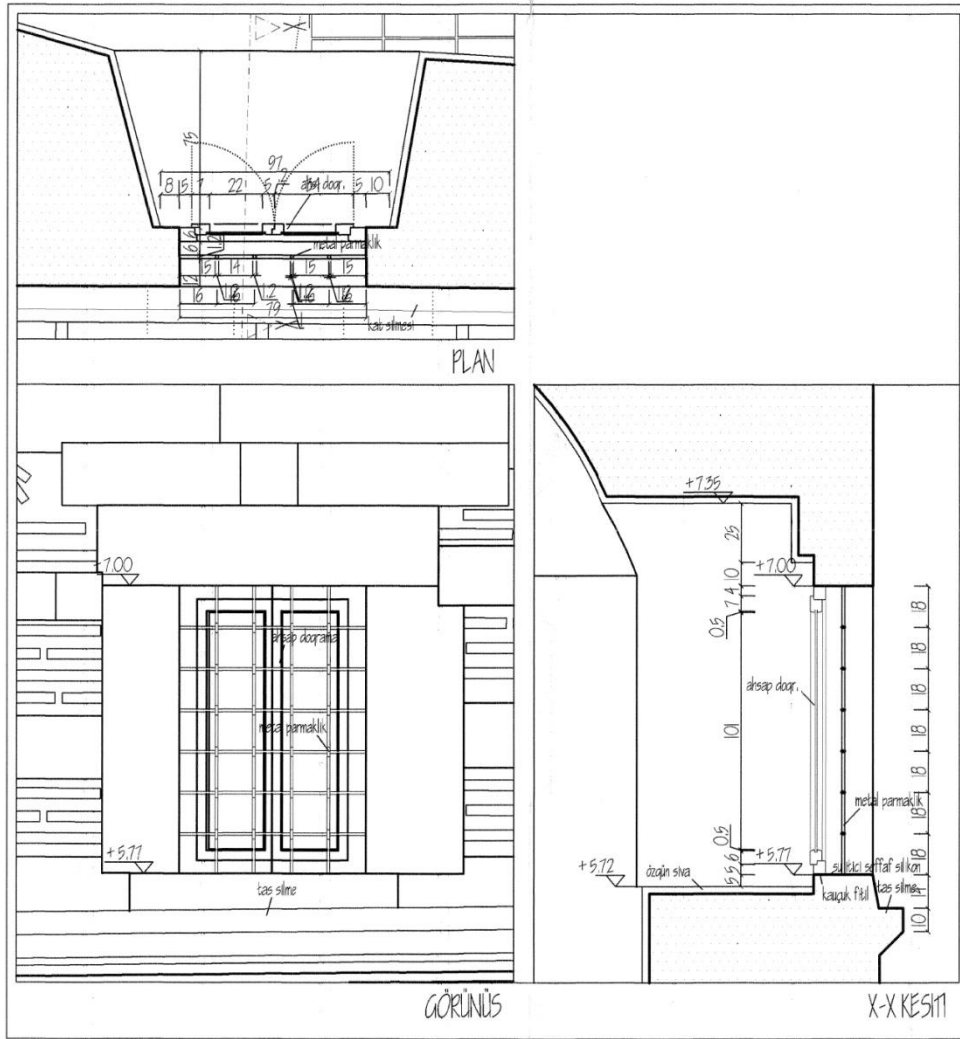

İSTİ KAT PLAN 0:1/ 20

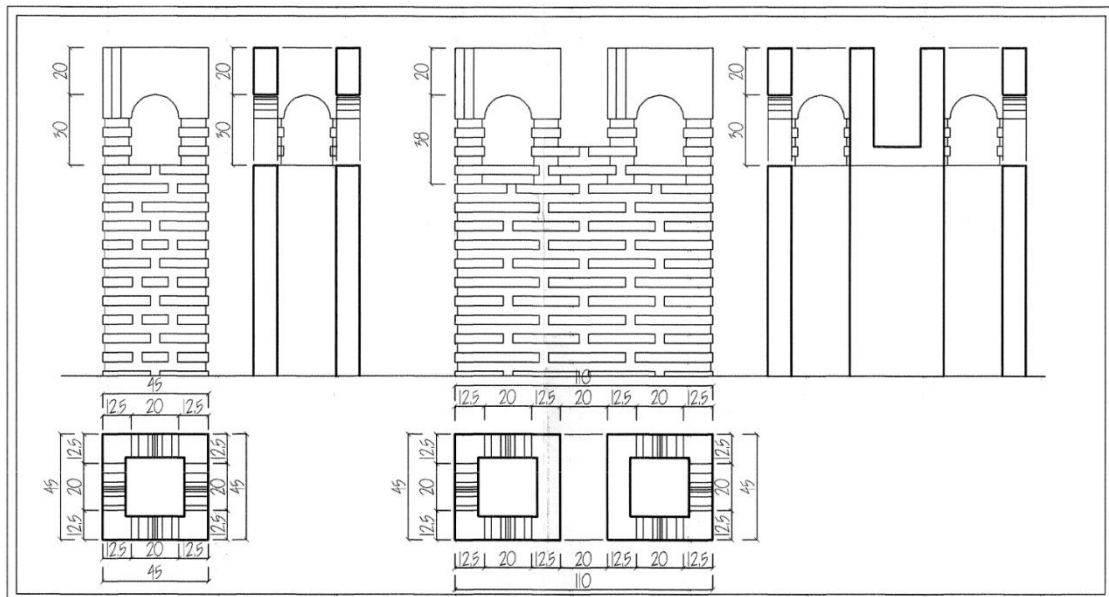

ZEMİN KAT PLAN 0:1/ 20

Şekil 9 Giriş Sistem Detayı

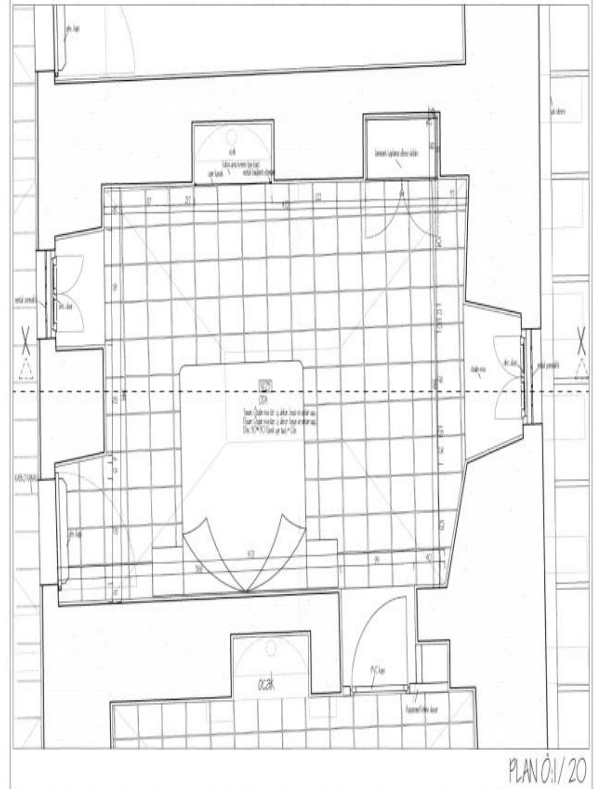
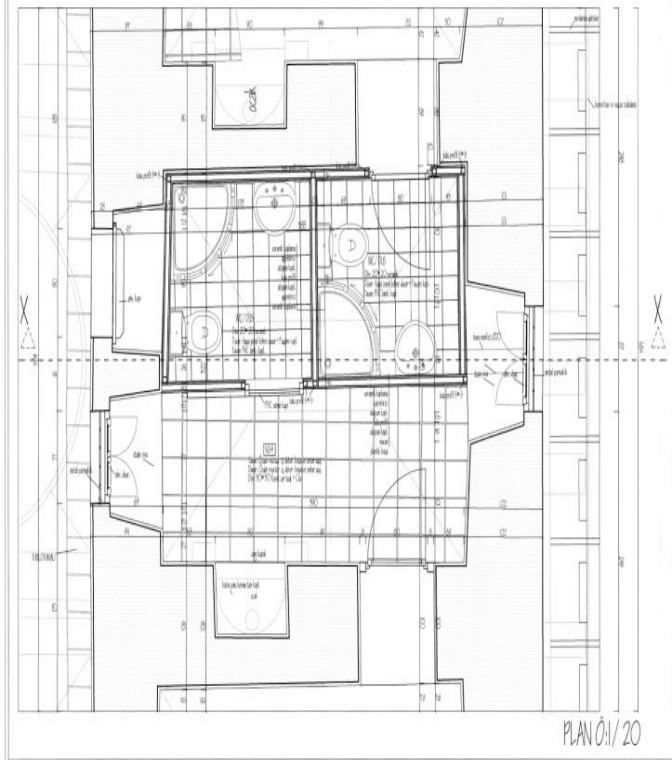
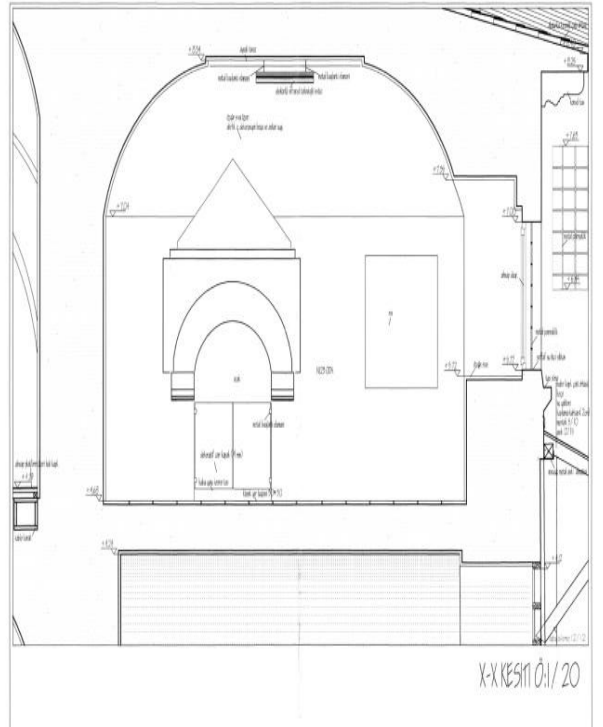
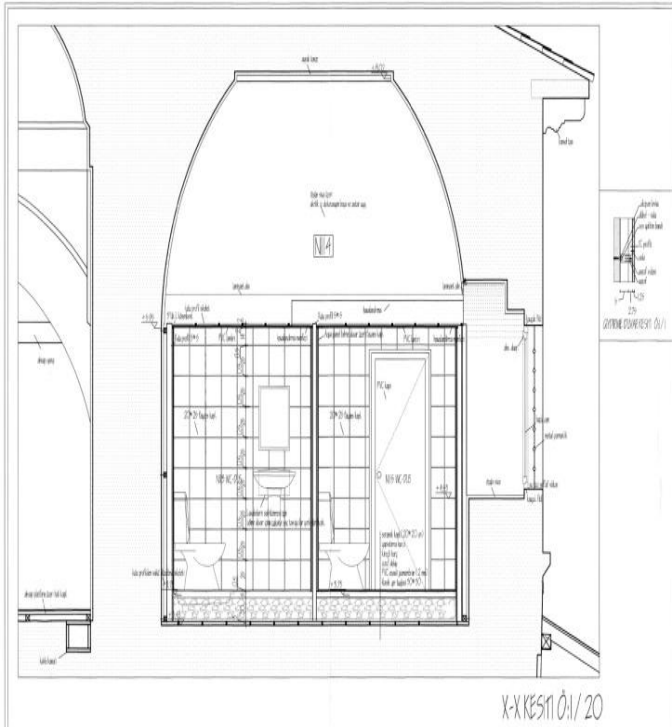

PENCERE DETAYI 0:1/20

BACA DETAYI 1'1" - 2'11" 0:1/20

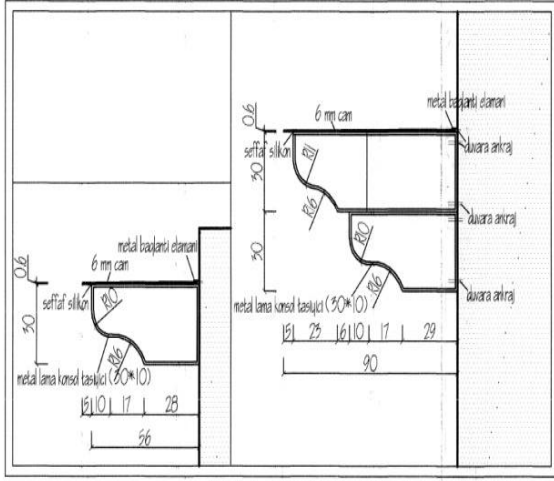
Şekil 10 Pencere ve Baca Detayı

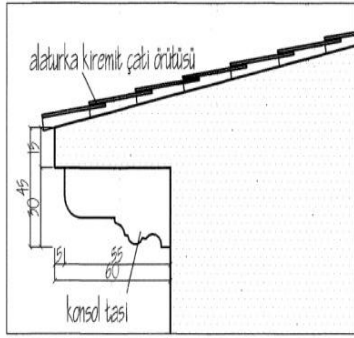
N14 NOLU ODAIN SİSTEM DETAYI Ö1:20

N23 NOLU ODAIN SİSTEM DETAYI Ö1:20

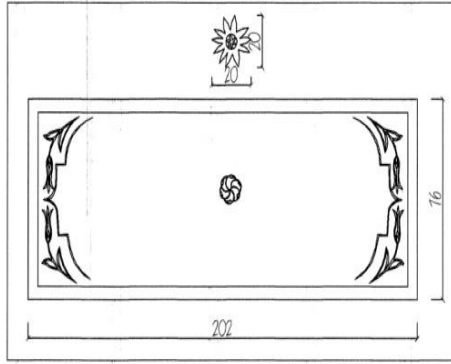
Şekil 11 Oda Sistem Detayı

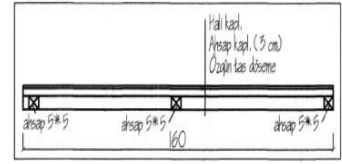
METAL LAMA KONSOL TAŞIYICI LAMA DETAYI Ö:1/20

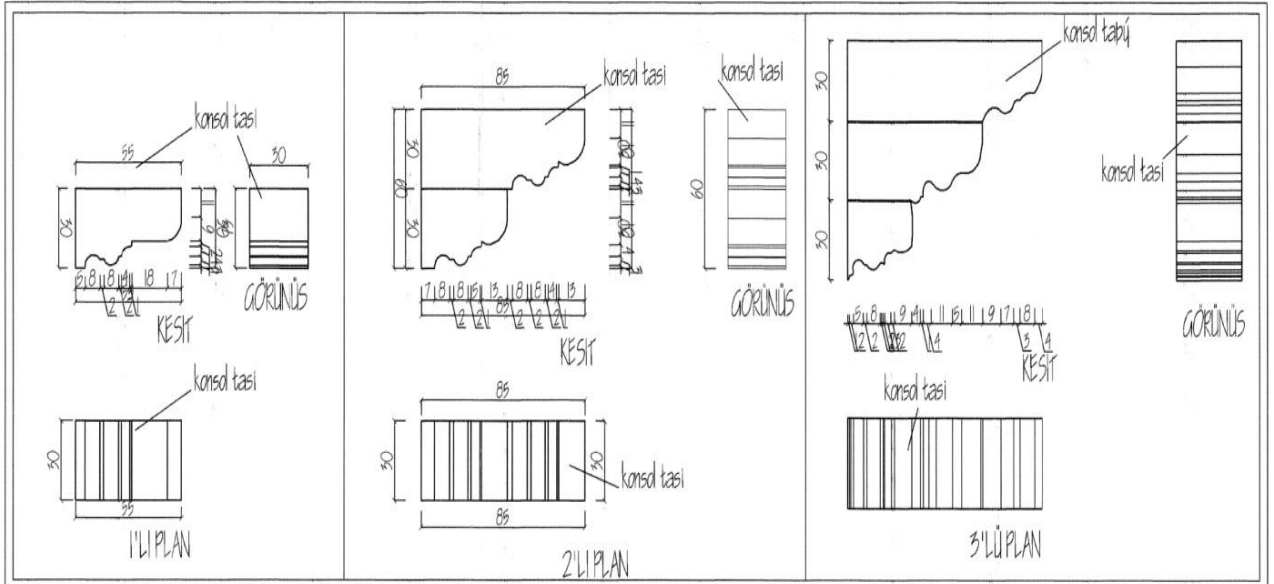
SACAK DETAYI Ö:1/20

TAVAN İŞLEMİ DETAYLARI Ö:1/20

REVAKLARDAKİ AHSAP PLATFORM DETAYI Ö:1/20

KONSOL TAŞLAR DETAY Ö:1/20

Bölüm III

10. Tarihi Binaya Yeni İşlev Verilmesi

Zamanla değişen işlevini yitirmekte , farklı bir işleve hizmet etmek için uyarlanmaktadır.Hamam , kervansaray , tekke , manastır gibi tarihi yapı Türkleri ancak özel durumlarda özgün işlevini sürdürdüklerinden , bu yapı türlerinin farklı amaçla kullanımları zorunlu olmaktadır.⁵⁰

Tarihi binaların restorasyonları yapılırken , anıtın bütünlüğünün , yapısal özelliklerinin ve mekansal ilişkilerinin zedelenmemesi , değiştirilmemesi esastır.Bu yaklaşımla öncelikli olan toplumun , hanlara olan ilgileri oldukça azalması ve halkın artık hanları kullanmamasından dolayı bu yapılara başka bir işlev verilmesi zorunlu olmuştur.Restorasyon için binaya verilecek yeni işlev yapıya çok yük getirmeyecek , binada deformasyona neden olmayacak , mimari kimliğini zedelemeyecek tarzda tasarlanmalıdır.Tarihi nitelik taşıyan han binalarına yeni işlev verilmesi amacına yönelik yapılan restorasyon çalışmalarında , han binalarının mekansal bütünlüğü bozulmadan , binaların sürdürülebilirliklerine katkı sağlayacak çağdaş konfor ve kullanım olanakları sağlanmalıdır.Türkiye’de tarihi hamam binalarına müze , kültür merkezi , restoran gibi işlevler verilerek han binalarının özgünlüklerini devam ettirmektedirler. Bunlara örnek olarak Ayasofya Haseki Hürrem Sultan Hamamı binasına en az müdahalede bulunulması ve sonrasında halkın ilgisini çekecek bir işlevin yapıya yerleştirilmesine karar verilmiştir.Binanın ‘Kütüphane ve Sergi-Satış işlevini içeren bir kompleks olarak restorasyonu yapılmıştır.⁵¹

Teze konu olan Taşhan binasına yeni işlev olarak Kültür Merkezi – Kütüphane olarak belirlenmiştir.Kütüphane yapılarının tarihi yorum içerisinde Dünyadaki ve Türkiye’deki mevcutların genel durumları incelenmiş , karşılaştırmalı çalışma yoluyla gerekli bilgilerin elde edilmesi amaçlanmıştır.

⁵⁰ Zeynep Ahunbay, Osmanlı Medreseleri, Yeni Türkiye Dergisi, cilt:34,sayı:701,s.452-456

⁵¹ İbrahim Ateş, Vakıf Eserlerinin Onarım ve Restorasyonu, Vakıflar Dergisi, sayı:23, s.181

11. Kütüphaneler

Kütüphane dört duvarı raflarla çevrili, sadece kitaplarla dolu ve sessiz bir ortamda ders çalışmak ya da kitap okumak için gidilen bir oda değildir. Kütüphane; konusunda uzman ve size yardım etmeye hazır kütüphaneciler aracılığıyla ihtiyaç duyduğunuz bilgiye ulaşmak için internet, kitaplar, dvdler, dergiler, gazeteler vb. tür kaynakları ücretsiz kullanabileceğiniz, keyifli vakit geçirebileceğiniz, sosyal etkinliklerine katılabileceğiniz, şehrin kalabalık ve gürültüsünden uzaklaşabileceğiniz, arkadaşlarınızla buluşabileceğiniz mekanlardır. Tıpkı market, alışveriş merkezi, sinema, terzi, kuaför gibi hayatınızın bir parçası olmalıdır. Kütüphane yedisinde de yetmişinde öğrenebileceğiniz ve keyifli vakit geçirebileceğiniz mekanlardır.⁵²

Kütüphane; henüz okuma yazma bilmeyen çocuklara masal okuyhanların, eğlenmek için yaratıcılığını kullanıp değişik organizasyonlar düzenleyenlerin, akşam ne yemek pişireceğine yemek kitabından bakanların, bulmacasını rahat bir koltukta sıcak bir ortamda çözmek isteyenlerin, sadece insanları gözlemlemek isteyenlerin, okuldan çıkıp arkadaşlarıyla oyun oynamak isteyenlerin, kısacası bizlerin mekanıdır.

Unesco'ya göre kütüphane; adı ne olursa olsun, aslı kitap ve süreli yayınların yada başka her türden çizgisel, görsel- işitsel yayının düzenli koleksiyonlar ile kulacılardan bilgi, araştırma, eğitim, dinlenme amaçları için bunların kullanılmasını sağlayan ve kolaylaştıran uzman kütüphanecilerin olduğu kuruluştur.

Kütüphaneler dünya çapında bir olgudur. Bunlar, çeşitli toplumlarda, farklı kültürlerde ve farklı gelişim aşamalarında ortaya çıkarlar. İçinde buldukları koşulların çeşitliliği, sundukları hizmetlerde, bu hizmetleri sunma yöntemlerinde farklılığa yol açmasına karşın aşağıda tanımlanan ortak özelliğe sahiptirler.

Kütüphaneler , yerel , bölgesel, ulusal hükümet yada başka tür bazı toplum kuruluşları tarafından kurulan, desteklenen ve finanse edilen bir kurumdur. Bilgi ve hayal gücü ürünü bir çok çalışmaya çeşitli kaynaklar ve hizmetler aracılığıyla erişimi sağlar ve ırk, ulus, yaş, cinsiyet, din, dil, yetersizlik, ekonomik iş durumu ve eğitim farkı gözetmeksizin toplumun bütün üyelerine eşit olarak hizmet verir.

Kütüphanelerin temel amacı, bireylerin ve grupların dinlenme ve boş zamanı da içine alan, eğitim, bilgi, ve kişisel gelişim konularındaki gereksinimlerini karşılamak için çeşitli ortamlarda kaynak ve hizmet sağlamaktır. Kütüphaneler, bireylerin çok geniş biçimde çeşitli bilgi, düşünce ve fikirlere erişimlerini sağlayarak, demokratik bir toplumun geliştirilmesinde ve yaşatılmasında önemli rol oynarlar.

⁵² Philip Gill, Halk Kütüphanesi Hizmeti, Türk Kütüphaneciler Derneği, 2007, s.22

12. Kütüphane Tasarımı :

Binaya verilecek yeni işlev doğrultusunda Kütüphane tesisi için kütüphane uzmanlarından ve ilgili kaynaklardan yararlanılarak ihtiyaç olan bilgiler belirlenmelidir.⁵³

Kütüphaneler 3 ana başlıkta incelenirler :

1. Şehir Kütüphaneleri
2. Umuma Açık Kütüphaneler
3. Bilimsel Kütüphaneler

1. Şehir Kütüphaneleri

Bölgesel ve ulusal kütüphanelerdir.Örneğin bir şehrin veya bir yörenin ürettiği literatürleri bulundurlar.Bu kütüphanelerde belirli literatür ve yayınlar , sınırlı mesleki sahalara ait özel literatürler yer almaktadır.

Resim 29 Amasya İli Beyazıt Halk Kütüphanesi

2. Umuma Açık Kütüphaneler

Geniş kapsamlı literatür ve diğer bilgi yayınları temin edilebilmektedir.Bu tip kütüphaneler , her bir halk tabakasının ve yaş gruplarının literatür ihtiyacını karşılamaktadır.Bilimsel ve umuma açık kütüphanelerdir.

Resim 30 Samsun Gazi Kütüphanesi

⁵³ Jale Baysal, Kütüphane Tarihine Giriş, Türk Kütüphaneciler Derneği, 2004, s.16

3. Bilimsel Kütüphaneler

Belirli ihtisas dallarına göre sıralanan öğrenim ve araştırmalara ait literatürler çoğunlukla umuma açıktır ve kitaplar okuyucu tarafından kullanılabilir. Öğretim ve araştırmalara ait literatür ve diğer değişik yayınları sunan bu kütüphaneler , okuma salonları , kapalı kitaplardan kitap teslimi , okuma salonlarında bulunan kitaplar ve ayrı olarak konulan ders kitapları bölümünden oluşmaktadır. Kitap ve dergilerin haricinde her çeşit yayın , içerik olarak belirlenmiş ve kullanıma hazırlanmıştır. Okuma salonları her bir değişik dalda öğrenim gören öğrencilerin sayısına göre muhtelif çeşittir. Mevcut kitaplar için sistematik , yani bölümlere göre envanter tutulmaktadır. Başka kütüphanelerden kitap edinimler için servisler , kopya servisi , mikrofilmlerin büyütülmesi ve bunların yanı sıra online literatür kaynakları , CD odalarında kayıt edilen veri bankaları yer almaktadır.

Bilimsel kütüphaneler , bilim tarihinde ve üniversite yaşamında anahtar rolü yüklenmiştir. Bu tip kütüphaneler sadece kitapların muhafaza edildiği bölümleri değil , kitaplarla çalışılan bölümleri oluşturmaktadır.

Her iki kütüphanede 3 bölüm vardır

1. Okuma Bölümü
2. Yönetim
3. Depo

Okuyucu Bölümü Tasarımı

İyi bir oryantasyon olanağı , okuma salonu bölümü okuma ve çalışma yerlerinde kitap nakli için minimum seviyede bölünecek şekilde tanzim edilmektedir. Bölümler arasında çapraz katlar tasarlanmaktadır. Kullanım ve okuma salonlarına ait katlar asansörle ulaşılabilir olmalıdır. Giriş ve okuma salonu kontrol savağı ile bölünmeli , giriş çıkış bölümleri aynı kapıdan tasarlanmalıdır. Kontrol savağı kitap ödünç olma bölümü il3 danışma bölümü arasında planlanmalıdır.⁵⁴

Kontrol kısmının haricinde olan yerler , gardirop veya dosya muhafaza odaları , tuvalet , kafeterya , gazete okuma bölümü , sergi odası , toplantı ve konferans salonu , danışma , kart ve mikro fiş katoloğu , online katoloğu terminali , kitap iadesi , ımarlanan kitapların teslim mekanları olarak tanzim edilmelidir.

Kontrol kısmının dahilinde olan bölümler , okuma salonu bilgi bölümü , bibliyograflar , online katalog terminali , sadece okuma salonlarında kullanılabilen kitapların teslim ve kabul alma bölümü , ders kitapları katoloğu , kopyalama cihazı , serbest ulaşılabilir kitap envantesi ve kullanıcıların çalışma bölümlerinden oluşmalıdır.

⁵⁴ Nimet Bayraktar, Üsküdar Kütüphaneleri, Vakıflar Dergisi, 1982, sayı:16, s.45

Okuma bölümleri düzenlenirken gün ışığından yararlanılmasına dikkat edilmeli , her bir okuma veya çalışma yeri için yüzey gereksinimi 4m² den az olmamalıdır.Ulaşım yolu ise en az 1.2m genişliğinde olmalıdır.Öğrenciler ile raflar arasındaki mesafe en fazla 1.30-1.40m olarak tasarlanmalıdır.

Duvarlardaki malzemelerin kullanımda nem ısı toplama oranı sağladığında , klima cihazlarının kullanımı gereksizdir.Mantar oluşumunu önlemek için , özellikle tekerlekli raf sistemlerinde hafif hava dolaşımını sağlamak gerekmektedir.Özel koleksiyonlar ve materyaller için özel oda klimasına ihtiyaç bulunabilir.

Aydınlatma

Genel olarak 250-300 lüks , okuma ve çalışma yeri , kartotek , enformasyon , kitap ödünç verme yerlerinde 500 lüks oranında ışıklandırma sağlanmalıdır.UV ve ısı ışınları , kağıtları ve kitap ciltlerini hasara uğratabileceğinden , direkt olan güneş ışığı önlenmelidir.Yüksek enerji gereksinimine karşı klima tesisleri sınırlı olarak kullanılmalıdır.

Güvenlik

Yangına karşı alınacak tedbirler , yangın yönetmeliğinde hazırlanması gerekmektedir.Hırsızlığa karşı önlemler ise , güvenlik birimince titreşim sinyalleri ve kırılmaz cam kaplamalarla sağlanmalıdır.Gözetim altında bulundurulmayan imdat çıkış kapıları alarm anında elektronik olarak kapanan kapılarla güvenlik sağlanmalıdır.İmdat çıkış kapılarının mekanik emniyeti akustik veya optik sinyallerle gözlenmelidir.

Depolar

Bodrum katında bulunan kitap depoları eşit oranda klimalandırılmalı ve kitap yığılmaları klima, nakil ve personel için , mümkün olduğunca birbiri ile alakalı alanlar oluşturulmalıdır.Sabit veya tekerlekli raf bloklarının dağılımı dikmelere bağlıdır.Tekerlekli raflarla kapasitenin artırılması sağlanmalıdır. Kullanıcı , personel ve kitap yollarının birbiri ile kesişmesi önlenmelidir.⁵⁵

Kütüphanelerde yüksek sesle konuşma, yiyecek ve içeceklerle girmek, sigara içmek yasak olduğu için zemin kat avluya sunulan servis hizmetleri kütüphane katına çıkmayacaktır.

24 saat güvenlik kameraları ile izlenip, zemin katta bulunan enerji odasında tüm kayıtlar tutulacaktır. Giriş kapısında gizli sensörler yapıp izin alınmadan dışarı dışarı evrak çıkışına müsaade edilmeyecektir.

⁵⁵ Behçet Ünsal, Türk Vakfı Kütüphanelerinin Mimari Yöntemi, Vakıflar Dergisi, 1984, sayı:18, s.101.

13. Dünya Kütüphane Örnekleri :

Amerika Birleşik Devletleri Kongre Kütüphanesi (Libery of Congress) ⁵⁶

ABD'nin ulusal kütüphanesidir. Dünyanın en büyük ve en önemli kütüphanelerinden olan kongre kütüphanesi Washington,D.C'de bulunmaktadır. Ayrıca ABD'de yer alan en eski federal kültür yapısıdır. Koleksiyonunda 470 dilde, 29 milyondan fazla kitap ve diğer yayınlar, 58 milyon el yazması, içlerinde Gutenberg İncili'nin de bulunduğu Kuzey Amerika'nın en büyük nadir kitap koleksiyonu, bir milyonun üzerinde hükümet belgesi, son üç yüzyılda, dünyada yayınlanmış bir milyon gazete sayısı, 33.000 ciltlenmiş gazete sayıları, 500.000 mikrofilm, 6000'in üzerinde karikatür dergisi, dünyanın en büyük hukuki belgeler koleksiyonu, filmler, 4.8milyon harita, müzik notaları ve 2.7 milyon işitsel kayıt bulunmaktadır. Üç farklı binada yer alan kütüphane, kitap sayısı ve kitap rafı bağlamında dünyanın en büyük kütüphanesidir. 1800 yılında ABD Kongresi tarafından oluşturulan kütüphane 1812 savaşında tamamen harap olmuş ve tüm kitap koleksiyonunu kaybetmiştir. Savaştan hemen sonra, yapılan onarımlar ve 6.487 adet kitap bağışı ile yeniden kullanıma açılmıştır.

Resim 31 Amerika Birleşik Devletleri Kongre Kütüphanesi

⁵⁶ Resmi internet sitesi, <http://www.loc.gov/index.html>, erişim tarihi:10.07.2013

Resim 32 Amerika Birleşik Devletleri Kongre Kütüphanesi İç Mekan

*Trinity College Library(Trinity Üniversitesi Kütüphanesi)*⁵⁷

İrlanda da Dublin Üniversitesine bağlı bir kütüphanedir. Büyük olduğu kadar görkemli iç yapısı ve mimarisi ile de dünyanın en iyi kütüphanelerden birisidir. Koleksiyonunda birçok el yazması kitap, tarihi önem değeri yüksek belgeler, 25 milyonda fazla kitap barındırmaktadır.

Resim 33 Trinity College Library (Trinity Üniversitesi Kütüphanesi)

⁵⁷ İnternet Sitesi : http://en.wikipedia.org/wiki/Trinity_College_Library erişim tarihi 10.07.2013

Belarus Milli Kütüphanesi⁵⁸

Belarus Milli Kütüphanesi ilk olarak “15 Eylül 1922” yılında kurulmuştur. Günümüzde ise kütüphane , mimar “Mihail Vinogradov ” ve “Viktor Kramarenko” tarafından uzun yıllar tasarlanıp 2006 yılı Ocak ayında başkent Minsk’te inşa edilmiştir. “16 Haziran 2006” tarihinde kütüphane resmi olarak açılmıştır.

72 metre uzunluğunda , 22 katlı bir bina olarak tasarlanan Kütüphane’de 500 kişilikte bir konferans salonu bulunmaktadır. Toplamda 2000 kişilik kapasitesi olan kütüphane ülkenin temel bilgi ve kültür merkezidir. Deposunda 8 milyon adet çeşitli kategorilerde öğeler bulunmaktadır. 1993 yılında Belarus Milli Kütüphanesi kendi elektronik bilgi kaynağını oluşturmaya başlamıştır. Şuanda ise 2 milyondan fazla elektronik kayıt içermektedir. Sosyal bilimler, tarih, sanat ve kültür konularında içerikler bulunmaktadır. Kütüphane kullanıcıları akademik kurumların veri tabanlarına erişim hakkına sahiptir. Kütüphane hizmeti Minsk’te büyük rağbet görmektedir. Yılda 90 bin vatandaş 3.5 milyon belgeye bu kütüphaneden ulaşmaktadır. Ve her gün ortalama 2.200 ‘den fazla kişi kütüphaneyi ziyaret etmektedir.

Resim 34 Belarus Milli Kütüphanesi

Resim 35 Belarus Milli Kütüphanesi İç Mekan

⁵⁸ İnternet Sitesi <http://www.minsktur.com/national-library-of-belarus> erişim tarihi : 10.07.2013

St.Gallen Manastır Kütüphanesi (Stiftsbibliothek)⁵⁹

St.Gallen Manastır Kütüphanesi, İsviçre'nin St.Gallen şehrinde yer alır.Ortaçağda büyük öneme sahip olmuş bu manastır kütüphanesi, 2000 den fazla el yazması ve 150.000 den fazla esere sahiptir.Aziz Gall Manastırı, 612 yılında ,Steinach şelalesi yakınında ormanlık alanda kurulmuştur. 747 yılından itibaren, manastır (bir kütüphane mevcut olduğu varsayımıyla) edebiyat düşünceli çalışma reçetesi ,” Aziz Benedict, “kuralını izlemiştir. İlk birkaç yüzyılda, manastır, ünlü el yazmalarının ışığı altında, ruhsal ve kültürel bir merkez olarak, hızla büyümüş, manastırın yaratıcı rahiplerinin, Avrupa kültür tarihi için önemli katkıları olmuştur.

Manastırın yazıları, Antik çağ, Alman ve Hristiyan idealleri arasında bir sentez bulmaya yöneliktir.Uzun yıllar farklı mekanlarda büyüyen kütüphane, 1758 ve 1767 yılları arasında, dönemin önemli ustalarına yaptırılan, bugünkü muhteşem Barok Salona taşınmıştır. Barok Salon kütüphanesi, türünün en iyi örneklerinden biri olarak kabul edilir.

Resim 36 St.Gallen Manastır Kütüphanesi

⁵⁹ İnternet Sitesi <http://www.stiftsbibliothek.ch/> erişim tarihi 10.07.2013

UCSD Geisel Kütüphanesi (California, Amerika)⁶⁰

Amerika'nın Kaliforniya eyaletinde, 1 Aralık 1970 yılında proje mimarı Robert A.Throburn tarafından tasarlanan bina, 4 katlı, ilginç bir tasarımdır. Kütüphane, UCSD kampus içerisinde yer alır. Binayı betonarme ağaç formunda kolonlar taşımaktadır. Alüminyum çerçeveli camlar bina cephesinin tamamını kaplar. Modern mimari eserlerden olan kütüphanede, içerisinde birçok farklı dilde yazmalar, bilim teknik araştırma kitapları barındırmaktadır.

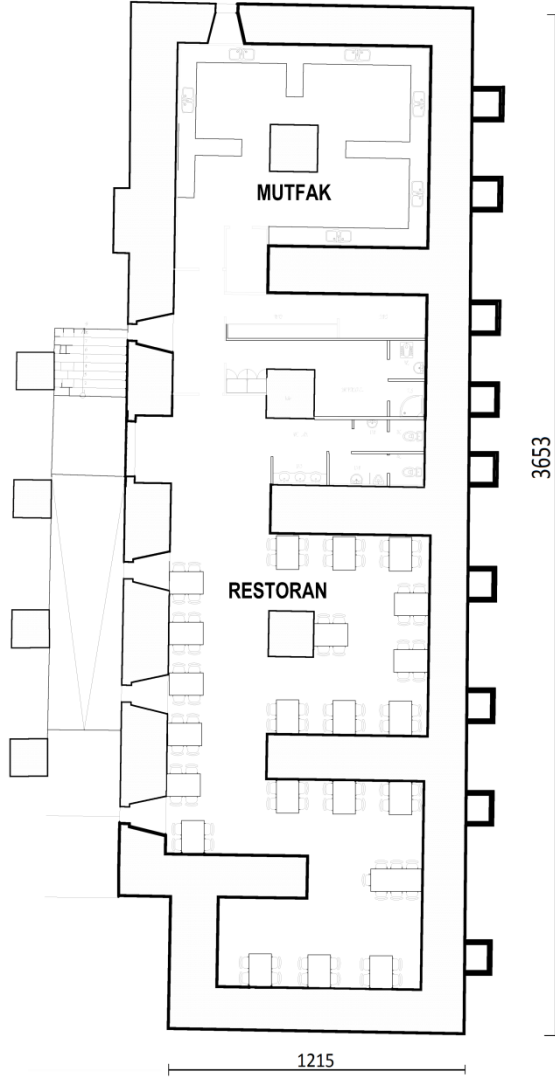
Resim 37 UCSD Geisel Kütüphanesi

Resim 38 UCSD Geisel Kütüphanesi İç Mekan

⁶⁰ Resmi İnternet Sitesi <http://libraries.ucsd.edu/> erişim tarihi 10.07.2013

14. Taşhan Kütüphane Önerisi

Şekil 13 (-3.49 kotu) Restorasyon Bodrum Kat Planı

Taşhanın kısmi bodrum katında mutfak ve restoran bölümü tasarlanmıştır. Rampa ile inilen bodrum katta seksen kişi ağırlanıp, zemin katta bulunan avlu bölümüne aperatif yemek servisi yapılacaktır. Yetmiş metrekare olarak ayarlanmış olan mutfak bölümü, tesisin bütün ihtiyaçlarını karşılayabilecek kapasitededir. Personel kullanımı için bay ve bayan tuvaletler ile soyunma kabini yapılması planlanmıştır. Kuranglez ile sadece havalandırma imkanı olduğundan aydınlatma elemanları ile mekan aydınlatılacaktır.

Şekil14 (0.00 kotu) Restorasyon Zemin Kat Planı

Zemin katın yol cephelerindeki bölümler orijinal halinde olduğu gibi dükkan olarak planlanmıştır. Han içerisinde tek giriş ile geçilmektedir. Bu girişin açıldığı avluda insanların oturup muhabbet edip bulmaca çözüp gazete okuyabilecekleri bir alan bulunmaktadır. İç avluya bakan bölümlerde danışma, kafeterya, internet odası, belgesel ve görsel eğitimlerin izlenebilmesi için tv odası, yönetici odası ve ofisler düşünülmektedir.

Şekil 15 (+3.62 kotu)Restorasyon 1. Kat Planı

Birinci katta ise kütüphane bölümleri ve okuma salonları bulunmaktadır. Farklı tarzlardaki eserler oda oda ayrılmıştır. İç avluya bakan koridorlara okuma bölümleri düşünülmüştür. Bu bölümlere aynı katta bulunan kafeteryadan çay ikramı yapılacaktır. Bu katta müzik çalışmaları için müzik odası, resim çalışmaları için resim atölyesi ve hobi odası düşünülmüştür. Konusunda uzman kütüphaneciler için ofis ve depolama için arşiv yer alacaktır. Tek girişli han yapısı olduğu için üst katta herhangi bir yangın tehlikesinde tahliyenin yapılabilmesi için personel odasından bağlantılı hanın kuzey cephesinde yangın merdiveni düşünülmektedir. Bu merdiven zemin kata kadar inmektedir. 350 metrekarelik bir alan kütüphane olarak ayrılmış olup bu alanda 35.000 adet kitap sığmaktadır.

15. Sonuç

Kara Mustafa Paşa külliyesi, ilçenin merkezinde yer almaktadır. Meydan ile bütünleşen bu külliye şehrin kimliği açısından çok önemlidir. 2009 yılında yapılan çalışmalar ile Kara Mustafa Paşa Cami restore edilerek hizmete devam etmektedir. Aynı külliye içerisinde yer alan Bedesten, 2010 yılında yapılan çalışmalar neticesinde restoran olarak faaliyet göstermektedir. Aynı külliye de yer alan paşa hamamı ise önümüzdeki dönemlerde restore edilerek gün yüzüne çıkarılması planlanmaktadır. 2008 yılında başlayan restorasyon neticesinde teze konu olarak Taşhan ise butik otele dönüştürme çalışmaları devam etmektedir.

Tarih kalıntılarının bulunduğu mekanlar insanlara daha çekici gelmektedir. Yaşanmış güzel anıları barındıran ortamlar kullanıcılarına huzur verdiği inancı yaygındır. İnsan doğasına en yakın malzemelere, ahşap, taş ve tuğladır. Bu malzemelerin kullanıldığı mekanlar insanlara daha sıcak ve huzurlu gelmektedir. Eski dönemlere kullanılan malzemelerde bunlar olduğu için tarihi mekanlar işlevsellik olarak daha çok insana hitap etmektedir.

Bir şehirde önemli olan insanların bütün ihtiyaçlarına cevap verebilmesidir. Çoğu yerleşim yerinde bankadan otele retorandan kafeye kadar birçok mekan bulunmaktadır. Gelişen teknoloji ve bilgiye kolay ulaşım sağlayan internet vesileyle ne yazık ki kütüphanelere olan ilgi azalmıştır. Bu yüzden şehirlerin köhne yerlerinde kalmış ve bakımları ihmal edilmiş durumdadırlar. Ancak teze konu olan taşhanın restore edilerek kütüphaneye dönüştürülmesi, hem şehrin kimliği hem de yaşayan nüfus için önem arz etmektedir. Bir çok fonksiyonu içinde bulundurması tasarlanan yapıda, en önemli faktör gelişmesi planlanan insan diyaloglarıdır. Çağdaş yaşama ayak uydururken ihmal edilen samimi diyaloglar, tasarlanan bu yapı ile tekrar vücut bulması düşünülmüştür. Avluda içilen bir kahve ile gelişen muhabbetler, buluşma yeri olarak ayarlanan vakitler ile mekan daha işlevsel hale gelecektir.

Bir gün bizde tarih olacağız, bıraktığımız eserlerde insanlar vakit geçirecek. Tarihimize sahip çıkarsak, bize de sahip çıkacaklar olacaktır.

KAYNAKLAR

1. Aktepe, (2002) Camiler, Hanlar, Medreseler, Sebiller. İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.
2. Anonim. 1960 Büyük Lügat ve Ansiklopedi. Meydan Yayınevi, İstanbul.
3. Anonim.2006 İpekyolu. [http://:www.kultur.gov.tr](http://www.kultur.gov.tr) erişim tarihi 13.01.2012
4. Aslanapa, O., 1984 Türk Sanatı. Remzi Kitapevi, İstanbul.
5. Bektaş, C., 1999. Selçuklu Kervansarayları Korunmaları Kullanımları Üzerine Bir Öneri. Yem Yayınları, İstanbul.
6. Tuncer, O.C.,2007 Anadolu Kervan Yolları. Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları
7. Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını, Nisan 2002.
8. Aslanapa, Oktay, Türk Sanatı, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1984.
9. Sezgin, Haluk, Türk ve İslam Ülkeleri Mimarisine Toplu Bakış, M.S.Ü yayın no: 5, İstanbul, 1979.
10. Ögel, Semra, Anadolu Selçukluları'nın Taş Tezyinatı, T.T.K Basımevi, 2. Baskı, Ankara, 1987.
11. Akıncıtürk, N., 2000, 'Tarihi Yapılar', Güney Marmara Mimarlık, Sayı:7.
12. Alkaya, D., 17 Şubat 2005, 'Selçuklu Dönemi Hanlar Kervansarayları.
13. Beken, G., 1949, 'Garbi Anadolu Kervansaray ve Hanları', Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.
14. Eriç, M., 1979, 'Geleneksel Türk Mimarisinde Malzeme Seçim ve Kullanımı', Yapı, Sayı:33.
15. Kahya, Y., 1992, 'İstanbul Bizans Mimarisinde Kullanılan Malzemeler Fiziksel ve Mekanik Özellikleri', Yayınlanmamış.
16. Hanlar ve Kervansaraylar, Doktora Tezi, Danışman: Prof. Dr. Metin Ahunbay, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
17. Sözen, M., Eruzun, C., 1996, 'Anadolu'da Ev ve İnsan', Emlak Bankası Yayınları, İstanbul.
18. Kitao ve Kütüphane Tarihine Giriş , Jale Baysal, Türk Kütüphaneciler Derneği.
19. Halk Kütüphanesi Hizmeti, Philip Gill Türk Kütüphaneciler Derneği.
20. İzmir Hanları, Bozkurt Ersoy, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, AKM Yayını Sayı: 49, Ankara, 1991.
21. Merzifon Kaymakamlığı Arşivi
22. Merzifon Belediyesi Arşivi
23. Merzifon Belediyesi 2008 bülteni
24. Tokat Vakıflar Bölge Müdürlüğü
25. Merzifon Kütüphane Müdürlüğü Arşiv

16. Özgeçmiş

Mehmet Paçacıoğlu 10.01.1985 tarihinde Amasya'da doğdu. Samsun Feza Koleji'ni bitirdikten sonra Haliç Üniversitesi Mimarlık bölümünden 2008 yılında mezun oldu. 2005 yılında inşaat mühendisi babası ile ortak şirket kurarak çalışma hayatına başladı. Birçok resmi iş, restorasyon işi, proje ve yapım işleri yapan Mehmet, evli ve bir çocuk babasıdır.

17. EKLER